

לב לוב 6

כתב העת של הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו

ארון קודש וספר תורה בבית הכנסת בגריאן

עצרת כללית

לציון שנה ראשונה לעצמאות ישראל

עם תלמידי בתי הספר בטריפולי

1949 התש"ט

קומו ונעלה ציון

כל ארץ ישראל
לעם ישראל

בית ספר
עיר המתיקה

אם נפולה אלף
אלף נספילו

גן ילדים

מחנה הכנה
עלית הנוער

תחיל שנת התש"ט וברכותיה
"אינשאללה זידין ומוש נקסין"

מדינת ישראל
משרד המדע
התרבות והספורט

גליון מספר 6

הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו

לב לוב

אלול התשס"ט
אוגוסט 2009
כתב העת של הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

עצרת כללית עם תלמידי בתי הספר לציון שנה ראשונה לעצמאות ישראל
בטריפולי 1949

חברים הנותנים מזמנם לבית המורשת

חברי הנהלה (בעלי תפקידים)

1. כחלון מאיר - יו"ר הארגון 052-6567889
2. בריגה יצחק - סגן יו"ר הארגון 054-6729113
3. דוד מימון - גזבר הארגון 054-5211028
4. עו"ד יעקב נחום - יועץ משפטי של הארגון 050-5714500
5. נחום רפאל נקוצ'ה - אחראי בינוי ופיתוח 6459628-050
6. עו"ד בן תורה צורי - יו"ר ועדת תקנון הארגון 052-2896880
7. יוסף מימון - יו"ר ועדת כספים 050-4545186
8. חסון רחמים - יו"ר ועדת האירועים 050-5353820
9. זרוק רפאל - יו"ר ועדת בתי הכנסת 054-7723819
10. ארביב ז'אק - יו"ר ועדת קשרי חוץ 054-4281133
11. כחלון רמי - יו"ר ועדת קשרי קהילה 052-3407277
12. תשובה יצחק - יו"ר ועדת ביקורת 052-3635629

חברי הנהלה פעילים בתורניות

1. אבי פדהצור - מנהל ואוצר המוזיאון 054-9789112
2. יעקב חג' לילוף - מנהל המכון ללימודים ולמחקר 054-5680215
3. ציון נעים - מזכיר הארגון 052-6567425
4. אפרים תייר - ליווי והדרכה 052-2542970
5. סרור אלי - צילום והדרכה 052-6567886
6. משה זגדון (זיגי) - מערכות בטיחות 050-4522005
7. בנימין דורון - ליווי והדרכה מ"מ יו"ר ועדת כספים 054-4455843
8. דוד ארביב - ליווי והדרכה 052-3904243

פעילים מתנדבים (שאינם חברי הנהלה)

1. גב' תקווה יולזרי - פורום נשים 050-4858580
2. גב' טבול דבורה - רכזת הדרכה ותכניות חינוך 050-2906963
3. הדדי ראובן - עוזר לאוצר המוזיאון 03-5061381
4. שמואל ישראל - ליווי והדרכה 050-2274209
5. גורן מיכאל - ליווי והדרכה 050-5554856
6. גז פורטונה - ליווי והדרכה 052-3446444
7. דניס שדה - ליווי והדרכה 052-8781819
8. ורנר (כחלון) אהובה - ליווי והדרכה 054-5754420
9. לביא דינה 050-3434750

פעילים אזוריים:

- שמעון מכלוף - הפצה אזור אשקלון 054-2452140
ניסים חדד - הפצה אזור אשדוד 050-5294591
יהודה כחלון - הפצה אזור אשקלון 052-8375111
יוסי זרוק - הפצה אזור בת ים 057-3102606
מנסור (גואטה) רחל - הפצה אזור חולון 052-2750577
מזל פוריאן - הפצה אזור חדרה 054-9989537

מזכירות - אוסנת ביטון
ורד לביא

מאמרים

3. דבר העורך נחום גלבוע - נחצ'ה
  4. דבר היו"ר - מאיר כחלון
  5. לא נפרד מהמדים גם בגיל שבעים - טל לב-רם, גל"צ
  6. משפחת רבה - יוסף בן דוד ג'אן (ג'יעאן) ודוד ג'אן (ג'יעאן)
  10. ספר התורה המדבר - ויטו בובליל
  11. הסיפור שלי - פרופ' בני רקח
  19. רב פעלים וחסד - דוריס סטראב אפשטיין
  16. פעילות הארגון העולמי בטקסי הזכרון - מאיר כחלון
  18. אירועים בקהילה ועל הקהילה - יעקב חג' לילוף
  23. צדק צדק תרדוף - יוסף ז'ז'ו מימון
  25. מפורם פר טוטי - נחצ'ה
  27. הצופים העבריים בלוב - יעקב חג' לילוף
  26. תחל שנה וברכותיה - יוסף זרוק
30. L'aducazione a suon di pentole- Hamos guetta, Roma
33. Fissando il Mare - Daniel Mimun
35. I Regazzi di Piazza Bologna - Ariel Arbib

מייסד ועורך: נחצ'ה - נחום גלבוע
עיצוב והפקה: סטודיו מתי גילעד
דפוס: דפוס המרכז
צילום: נופי דדוש, אלי סרור, מירלה נמני, עמוס לגזיאל
עריכה לשונית: מל - ים
הפצה: הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

כותבים:

טל לב-רם, דוד ג'אן ויוסף בן דוד ג'אן, ויטו בובליל,
פרופ' בני רקח, דוריס סטראב אפשטיין, מאיר כחלון,
יעקב חג' לילוף, נחום גלבוע-נחצ'ה, יוסף זרוק,
Ariel Arbib, Daniel Mimun, Hamos Guetta

© כל הזכויות שמורות לכותבי המאמרים
אין המערכת אחראית על תוכן המודעות

הציבור הרחב מוזמן לבקר

במוזיאון יהודי לוב

רח' משה הדדי (הגולן) 4, אור-יהודה.

המוזיאון פתוח בכל ימות השבוע, בחול מועד ואיסרו חג

בימים א'-ה', בין השעות 09:30-17:00.

סיור מודרך לקבוצות בתיאום מראש בטל': 03-5336268/72

e-mail: luv@bezeqint.net www.liluv.org.il

דבר העורך

למנויים ולקוראים שלום,

מספיקים. לכן איתכם הסליחה אם צמצמתי את הרשימה אך יש כאלה שיופיעו בכתב העת הבא.

קראו את המאמר הגדול שכתבו ג'ו ג'יעאן ואביו דוד, שניהם חרוצים כרבי אליעזר בן הורקנוס שנאמר עליו ע"י רבן יוחנן בן זכאי "בור סוד שאינו מאבד טיפה". שושלת משפחת רבה היא למען גילוי נאות משפחת אימי מצד האם שלה זולה. שהיושב במרומים יתן לכם אב ובנו, אורך שנים ושנות חיים ואתם כבר תמצאו מה לעשות.

מאמר שני ומרתק לא פחות הוא פרי עטו של בן הקהילה יליד לוב פרופ' מן המניין שמביא כבוד והדר לכולנו. האימרה "היזרחו בבני עניים שמהן תצא תורה, יזל מים מדליו" (נדרים פא ע"א) היא המתאימה לפרופ' בני רקח ולסיפור חייו.

ועוד מאמר: ביום רביעי שעבר בשעה 22:30, מדווח לי ויטו בובליל על חלום שחלם, ספר תורה, בית כנסת... לסיפורו, סוף מרתק במציאות, ראיתי שיש ענין לציבור לכתוב את אשר העלה על הכתב הדאלאל של בית הכנסת של יהודי לוב ברח' ניצנה על גבול חולון-בת ים. ויטו, בנו של דויד דודו ז"ל, מספר כאן על ספר התורה המדבר ומזמין את כולנו לחגיגה שתהיה ב' ו' תשרי תש"ע, 24 בספטמבר 2009. כל מי שירצה יותר פרטים יוכל לקבלם ישירות ממנו.

לא פעם שאלתי את עצמי וקרובים מאיפה המנהגים של הברכויות בשני ערבי ראש השנה. יוסף זרוק מסביר על כך, כהרגלו, במאמר עם סימוכין ממש מרתק.

על עמוס בוכובזה זצ"ל, מייסד תנועת הצופים בלוב, תמצאו מאמר מאת יעקב חג' לילוף. בנו עו"ד יצחק בוכובזה, לימים ראש עיריית אור יהודה, תרם רבות להקמת בית המורשת ולתודה הוענק לו אות יקיר העדה.

ולבסוף איך לא נשמע על איש יקר ורב פעלים למען העדה, החיילים והאתיופיים, וולטר ארביב, במאמר ככתבו וכלשונו מאת דוריס סטראב אפשטיין עם המיליארדר אלכס שניידר.

לקראת השנה הבאה עלינו לטובה, שנת ה'תש"ע, אני מסתכל אחורה ורואה את ההתפתחות של בית המורשת, של המוזיאון, כל פעילויות הארגון העולמי, המפגשים התרבותיים, הטיפול בנצרכי העדה הזקוקים לתמיכה ולמילה טובה, המלגות שאנו מחלקים כל שנה ללימודים אקדמיים, הפעילויות הבינלאומיות. כל זאת שייך לעדה, למען העדה. אין לי ספק שאין ארגון הפועל בצורה דומה, לא בקרב יהודי לוב ולא בין שאר אירגוני יוצאי עדות אחרות, כה פעיל וכה מעורה כפי שהארגון שלנו יודע לעשות. אני רק יכול לייחל לעושים במלאכה חיזקו ואימצו, שהשנה שתבוא עלינו תהיה שנה פוריה עוד יותר למען אחינו בארץ ובתפוצות. ולכל המקטרגים אומר: התשובה היא "רק בעשייה".

שנה טובה, נחצ'ה

אנו לקראת המפגש של עת שערי רצון שיהיה במלון בלו-ב"י בנתניה. אתם מתארים לכם שאין זה קל כלל ועיקר לספק את צרכי כל באי הארוע, איש איש ובקשותיו, איש איש ודרישותיו. מאחורי הקלעים, משיבות בנועם המזכירות שעושות עבודתן נאמנה: גבות כספים, מוודאות שההזמנה בוצעה ושכל מזמין יהיה מרוצה. ניחשתם שאני מדבר על ורד לביא, שלצערנו עזבה אותנו לעבודה שמתאימה לה יותר, ועל אוסנת ביטון, המזכירה הנצחית, וכאן המקום לומר לכן בשם כולנו, תודה.

המפליא הוא, מהרגע שההודעה יצאה לציבור, תוך שבועיים נמכרו מרבית הכרטיסים! אם היתה אפשרות למלון להוסיף היום עוד 100 חדרים, לבטח היו מאתרים את הנרשמים שנותרו ללא מענה חיובי לחדרים וכהרף עין היו ממלאים אותם.

אך ההגבלה למספר החדרים לא בידינו היא וחבל...

מדוע אני מצוין זאת? בעידן הזה של משברים כלכליים, הסכום לשלושה לילות במלון בלו-ב"י הוא די מכובד. למרות הכל נרשמו בהמוניהם וזה פשוט מחמם את הלב לראות איך אלה שהתנסו איתנו, ראו את הסדר המופתי בשנים קודמות ויצרו לאירגון את שמו הטוב, ששווה להיות חבר בו.

בערב ה-3 בספטמבר יופיעו הפייטנים והזמרים המובילים, כדוגמת כלימו דוס, אילן זוארץ, משפ' חיון, "פעמי לבלוב" מייסודו של רחמים חסון וכמו כן מייסדת התיאטרון הלובי הבימאית, השחקנית יהודית אנושי (סמיה) ביחד עם יוסף מימון שיציגו למוזמנים קטעים מההווי הלובי, ויוסף ג'ראד ולהקתו בשירה הלובית בשפה הערבית, הם מוכיחים מעל לכל ספק כי העדה הלובית אוהבת את הביחד, אוהבת את הנעימות והפיוטים שלה, החום האנושי השופע מכולנו מפשיר את הקרים שבתוכנו. קורה לפעמים שהנעימות בשירה הערבית לא נעימות לכולם, החלק השני מוצא פינה לשיח ולחילופי מידע. אט אט מחלחים הצלילים לתוך זרם הדם ומוצאים את המשותף. אני לא מכיר, לאחר הרבה שיחות, עדה כל כך קנאית לחיוב למנהגי השירה, הזימרה והמאכלים שלה כעדת יהודי לוב,

אשראי שאני חלק ממנה.

כל המבקרים בבית המורשת ולמוזיאון אליו הכניסה היא ללא תשלום, לבטח שמו לב לשינויים שנעשו ונעשים יום יום ע"י המתנדבים שבתוכנו, התורמים מזמנם למען הקהילה לילות כימים, ואלה שזמנם דחוק.

אנו פונים לאותם מבקרים להרים תרומה כספית, **מחצית שקל זהב**, להמשך הבניה של בית המורשת, הבית של כולנו. כשתרמתם עד כה, ראיתם שהתוצאות לא איחרו לבוא. אנו לא רגילים למכור תכניות על הנייר, אנו פונים ומדברים בגובה העיניים ומבקשים את עזרתכם הכספית ותו לא.

אילו הייתי צריך להכניס לבלבוב מס' 6 את כל אירועי הארגון שיעקב ומאיר כתבו לי, האמינו לי, גם 44 עמודים לא היו

דבר יו"ר

קוראים וחברים יקרים,

תקופה של לבטים עברה עלינו, בניסיון למצוא דרך לקירוב בני הקהילה למעורבות רחבה יותר בארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. עפ"י הצעתו של עו"ד צורי בן-תורה, יו"ר וועדת התקנון - הוחלט, ע"י האסיפה הכללית, לבצע שינויים במבנה ובבחירת מוסדות הארגון העולמי:

כל המתפקדים לארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב, יהוו את האסיפה הכללית, שהיא המוסד העליון של העמותה.

האסיפה הכללית בוחרת 50% מחברי המועצה ומאשררת את יתרת 50% מחברי המועצה, הנמנים על חברי התאגידים המרכיבים את הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב.

מניין חברי המועצה יעמוד על 41 חברים.

המועצה בוחרת מתוכה 50% מחברי ההנהלה ומאשררת את יתרת 50% מחברי ההנהלה שמתוכה, הנמנים על חברי התאגידים המרכיבים את הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב.

מניין חברי ההנהלה יעמוד על 15 חברים, עם אפשרות לצירוף מס' חברים בודדים, מחברי האסיפה הכללית או המועצה, בעלי תפקידים חיוניים לתפקוד ההנהלה.

בני קהילה יקרים,

לאור האמור לעיל והחשיבות להיות חברים באסיפה הכללית, על-מנת להיות מעורבים ומשפיעים, נא להתפקד, בהקדם האפשרי, ובכך אף לקבל מידע שוטף על הפעילויות בקהילה ובארגון העולמי, ואף לזכות בהטבות רבות.

ההכרה של ממשלת איטליה בסבל שעברו תושבי לוב, בתקופת השלטון הפשיסטי, והחלטתה לתת פיצוי מיוחד של 5 מיליארד יורו בשל כך, הביאה להחלטה בהנהלת הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב, לצאת למאבק מול ממשלת איטליה, שתכיר ביהודי לוב כחלק מתושבי לוב ולכן, הם זכאים לקבל פיצויים. אין שום צידוק, שתושבי לוב היהודים לא יקבלו פיצוי על הסבל שעברו תחת שלטון האיטלקי הפשיסטי, שהיה אף גדול עשרות מונים מסבלם של תושבי לוב הערבים. ודי אם נזכיר את חוקי השבת, חוקי הגזע, מוראות מלה"ע השנייה - פגיעות בנפש וברכוש, הוצאות להורג, העברת יהודים למחנות ריכוז ולמחנות כפייה, גירושים, הגליות, מעצרים, רדיפות, הגבלות בחופש תנועה, הפסקת לימודים, ילדות עשווקה, ועוד ועוד. לכן, בני קהילה יקרים, עזרו לנו על מנת שנוכל לעזור לכם, לקבלת זכויותינו המוצדקות. ושוב אני פונה אליכם, כל ילידי לוב (צאצאיהם ויורשיהם), בין אוקטובר 1911 לינואר 1943 (תקופת השלטון האיטלקי בלוב), להתפקד לארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. נא להעביר מידע זה לכל המכרים והחברים.

לפרטים והתפקדות:

מזכירות הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב, בטל' 03-5336268-72.

**בברכת שנה טוב ומאושרת,
תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה
עקבאל דייר דימא פרחנין, זיידין ומוש נקסין!**

מאיר כחלון

למען הצניעות, לא הייתי מסכים שיכתבו עלי מאמר. אך ראיתי צורך להעביר מסר למשרתים היום במילואים ונקראים בעיני חלק לא מבוטל מהציבור כ"פריירים". רציתי אף לחזק את דבריו של הרמטכ"ל שאמר: "צריך להחזיר את הכבוד למשרתים במילואים ואת אודם הבושה למשתמטים.."

לא נפרד מהמדים גם בגיל שבעים

טל לב-רם, כתב לענייני צבא גלי צה"ל

האם יש עוד חיילים כמוך, עם כל האותות הללו?
"אין לי מושג, ואינני מתעניין, אשמח אם יהיו עוד".

נחציה אף נלחם במבצע האחרון, "עופרת יצוקה", ברצועת עזה, "רק המוטיבציה והחיים שהם ערך העליון עבורי אפשרו לי להתמודד עם הפציעה האנושה ולהחלים בשחרור ירושלים, ולאחר מכן לפני עשור להתמודד עם מחלת הסרטן, שבעזרת הרופאים הטובים התאפשר לי לחזור לחיים ולהמשיך להיות לוחם בפלוגה."

לאחר ששת הימים ויתרת על דרגות הקצונה וחזרת להיות כאחד החיילים, מה הפעילות שלך?

"היום אני עושה סיורים, שמירות, מארבים, חייל מן המניין, ללא שום הנחות - אינני יוצא דופן ביחידות שלנו - אני מכיר עוד כמה. הויתור על דרגות הקצונה איפשר לי להמשיך ביחידה כי אחרת הייתי מגיע לתפקיד פיקודי שממנו פורשים החוצה, למעלה צפוף מיד."

עד מתי אתה רוצה להמשיך ולשרת?

"כל זמן שצה"ל לא פורק את מדיו, אני איתו, אם צריך להלחם, נלחם כל עת שנצטרך למען המולדת, וציונות אצלי זה כבוד והדר".

כל עוד הוא מסוגל לשאת את האפוד ולא לקבל שום הנחות, כשהוא אומר "אני אשרת ואלחם למען הצבא והבטחון" תאמינו לו, זה לא פראזה ולא מילים באוויר, זו אהבה, ממש אהבה כנה למולדת הזאת, "ישראל".

אם אתם מחפשים דוגמה טובה למסירותו של נחציה, עליכם לחזור כמה חודשים אחורה, לפני הכניסה לעזה התאמן הגדוד שלו בצאלים, בהתקפה עם שחר הופיע אלוף פיקוד הדרום, האלוף יואב גלנט, הגיע להתרשם ונדהם מהבחור בן ה-70 המקפץ על הג'בלאות בין החיילים, האלוף גלנט שאל אותו: "תגיד נחציה, מה אתה אומר, אנחנו מוכנים למבצע?" נחציה ענה: "המפקד, לך התשובה, רק אתה יכול לענות". האלוף גלנט השיב לו: "נחציה, עם אנשים כמוך, אין לי ספק שאנחנו מוכנים..."

זה קורה לעיתים נדירות מאוד שאנו נתקלים בסיפורים ובאנשים כמו נחציה גלבוע; כאשר הוא כבר הרבה צפונה לגיל 70, נחציה הוא הלוחם המבוגר ביותר בצה"ל. היום, לרגל יום ההוקרה למערך המילואים, אנו מביאים את סיפורו של נחציה, החקלאי ממושב לכיש, שהתגייס לפני כ-53 שנים, אולם אף פעם לא באמת השתחרר.

בימים שבהם השתמטות מצה"ל כבר לא נשמעת מילה גסה,

הסיפור של נחציה גלבוע כמעט נשמע דמיוני...

נחציה, שעלה לארץ בגיל 14 עם אמו ועם עוד שלושה אחים מלבד, התנדב לפני כ-53 שנים לצנחנים כשהמ"פ בטיירות היה רס"ן מרסל טוביאס המ"פ האגדי, המג"ד רפול והמח"ט אריק שרון, ומאז הוא לא באמת השתחרר וממשיך לשרת כלוחם במילואים, גם אחרי שעבר את גיל 70.

יש שיכנו אותו "איש האדמה": בביתו במושב לכיש הוא מגדל ענבים כמעט 50 שנה "ענבי טלי מושב לכיש". מבחינתו, הקשר לאדמה הוא חלק בלתי-נפרד מאישיותו כי כאן הוא מפריח את ישראל ובמילואים הוא שומר על ישראל והוא תמיד שמח לקבל את המעטפה החומה בדואר - צו המילואים. "כאשר אני מקבל צו קריאה אני שמח שאני עדיין יכול לשרת", סיפר, "אני ממש מרגיש רגע של שמחה" למרות ההעדרות והדאגה, המשפחה אומרת שלא צריך לקחת את זה ממנו. ביום מערך המילואים, הזדמנות מושלמת להגיד לו תודה והוקרה, והוא יקבל את אות מופת מהרמטכ"ל על מפעל חיים,

באיזה מלחמות השתתפת?

השתתפתי בפעולות התגמול, מבצע סיני, ששת הימים הייתי ממשחררי ירושלים, במלחמת ההתשה, מלחמת יום הכיפורים, בצליחה, עד מבואות איסמעליה מלחמת של"ג ובמלחמה האחרונה עופרת יצוקה.

אז השתתפת בכל מלחמות ישראל, מלבד מלחמת העצמאות?
במלחמת העצמאות הייתי בן 10 ועדיין בגלות.

למשפחת רבה

קורות המשפחה בלוב

שם המשפחה רבה או רבא לקוח מארמית ומשמעותו רב גדול. • רבה או רבא כשם פרטי היה נפוץ בתקופת האמוראים לפני כ-1700 שנה בבבל, כדוגמת: רבא, רבה בר נחמני, רבה בר אבוה, רבא בר רב חנן וכדו'. ובתקופת הגאונים לפני כ-1300, כדוגמה: רבא, רבא בר רב אמי, רבא בר רב דודאי וכדו'. • לצערנו הרב קיים מסך ערפל סמיך ביותר בכל הנוגע למשפחת רבה, לפעילותה ולתולדותיה בקרב קהילת יהדות לוב. • קיימת סברה שמוצא יהודים מעיר רבנה מצפון איטליה, שמם נקרא "רבה". לכל שביב מידע שאספנו נדרש מאמץ כביר וחיפוש אינסופי מיגע ומפרך בספרים, ארכיונים, מוזיאונים, אוספים פרטיים וכד'. כהמחשה לדלות החומר נציג בפניכם את המצויין על משפחת רבה מתוך שלשת הספרים ה"מובילים" על יהדות לוב: א. "הגיד מרדכי - קורות לוב ויהודיה": מאת ר' מרדכי הכהן - אין ולו אפילו מילה אחת. ב. "פנקס קהילות תוניסיה ולוב" מאת ד"ר אברמסקי בליי: אין ולו אפילו מילה אחת. ג. "יהדות לוב" - בהוצאת ועד קהילות לוב בישראל: מופיעות ארבע שורות לקוניות: "ר' חיים רבה זצ"ל, מופלג בחוכמת הקבלה, חי בימיהם של הרבנים ר' שלום עגיב, ור' פרג'ללה דאבוש, וביחד איתם נתן הסכמה על הספר "קול יעקב" של הגאון ר' יעקב רקח זצ"ל שנפטר בערך בשנת התר"ם-1880.

- בתקציר זה המובא בפניכם ננסה לפרוס בפניכם את פיסות האינפורמציה שליקטנו על פעילותם של נציגים ממשפחת רבה בקרב יהודי לוב במשך השנים.
- אחת מהדרכים ללמוד על הרכב בית הרבני בלוב, היא דרך ה"הסכמות" הניתנות על ידי דיני בית הדין לספרי הלכה שונים והמופיעות בראשית הספרים, וכן באישור תעודות הסמכה לשחיטה ותעודות המלצה שונות. בדרך כלל ראש אב בית הדין חתום ראשונה על ההסכמה ולאחריו הדיין השני והדיין השלישי במעלה.

לית מאן דפליג שיוסף ג'ו ואביו דוד יב"א הם חוקרים הראויים להערכה רבה על חקירתם את שושלות הרבנים של יהודי לוב, בקפדנות ובדקדקנות.

בפסח תשס"ה כינסתי את כל משפחתי, אחים אחיות וקרובים מדרגות שונות כדי לספר להם על קורות משפחת הכהן ורבה שאני חלק מהם, וביקשתי מג'ו ג'יעאן ומיעקב לילוף לבוא למפגש ולשתף אותנו בידעוניהם.

ג'ו, כהרגלו, הפתיע את כולנו, ועבודת המחקר הזו, פרי יצירתו, מוגשת לכם, נחצ'ה.

מאת: דוד ג'אן (ג'יעאן) ויוסף בן דוד ג'אן (ג'יעאן)

ר' חיים רבה הראשון זצ"ל

החכם השלם הדיין המצויין המקובל האלוף

מופלג בתורת הקבלה ודיין בבית הדין הרבני בטריפולי, יושב בבית הדין ביחד עם הרבנים הדיינים, ר' בנימין ברכה זצ"ל, ר' פדלון דואני זצ"ל, ר' יעקב מימון זצ"ל, ר' אברהם אדאדי זצ"ל, ר' פרג'אללה דאבוש זצ"ל, ר' יוסף רובין זצ"ל, ור' שלום עגיב זצ"ל.

הרב היה סג' נהור ובפנקס בית דין טריפולי, ובהסכמותיו השונות בספרים, אין הוא חותם אלא מופיע הנוסח "צוה לחתום ר' חיים רבה".

בשנת התקצ"ח 1838 או התר"ד 1844 מופיעה הסכמתו ביחד עם הרבנים הדיינים ר' יעקב מימון זצ"ל ור' אברהם חיים אדאדי זצ"ל, על ה"גאבילה" (מס) של יום מילת התינוק. הסכמה זו מופיעה בספר "קולו של יעקב" מאת ר' יעקב רקח והכסף אשר יגבה ביום המילה יאסף ובבא הזמן כאשר יגיעו שד"רי טבריא מארץ ישראל עבור איסוף הכספים יתנו להם את הכסף והם יתפללו על ציון קברו של ר' מאיר בעל הנס עבור הרך הנולד ובני משפחתו.

מתוך שלשת ספרי הכתובות, שהם למעשה ספרי בית הדין של קהילת טריפולי, שהעתיק שביניהם הוא מלפני יותר משלש מאות שנה, ובהם מקופלת אינפורמציה אדירה לגבי שידוכין של אנשי הקהילה וכן הסכמות שונות הנוגעות למנהל תקין של הקהילה, עניני שד"רים וכו' והיתה לי הזכות למשש בלב פועם כל דף שבהם, דליתי את האינפורמציה הבאה:

בשנת התקצ"ט 1839 חברי ועד הקהילה מביעים אמון מלא בראש הקהילה נסים פלוס, כאשר רבני ודייני בית הדין הרבני הם הסמכות העליונה והמהווים גושפנקה ותוקף לכל החלטה

של הקהילה, ועקב מצוקתו של הקהל שרבים הם העניים ויש צורך דחוף לדאוג לצורכיהם, מחליטים הם: "הסכמנו הסכמה גמורה ברצון נפשנו הטוב ובלב שלם ונפש חפצה להשתדל בכל מאמצי כוחנו עם הגביר המעולה השר והטפסר הגבאי המפואר הר' נסים פלוס הי"ו ועם הדיינים הי"ו בכל צרכי הקהל בכלל ופרט וקבלנו עלינו להתוועד בכל מוצאי שבת קודש במעמד אחד לפקח ולהשגיח על כל צרכי הקהל הי"ו מבלי שום דחיה ועוכב כלל על מנת שלא יתערב אחד במעמד כי אם דוקא אבן החתומים למטה"

הדיינים החתומים הם: ר' יעקב מימון זצ"ל, ר' אברהם חיים אדאדי זצ"ל ור' חיים רבה זצ"ל.

ושוב "הסכמה חברתית" היוצאת מבית מדרשם של דייני בית הדין הרבני ובשותפות ראשי הקהילה, בשנת התקצ"ט 1839 הסכימו הגביר הדיינים ושבעה טובי העיר, כי כל מי ששוטח שור או עגל או עז או כבש חייב להפריש לתלמוד תורה.

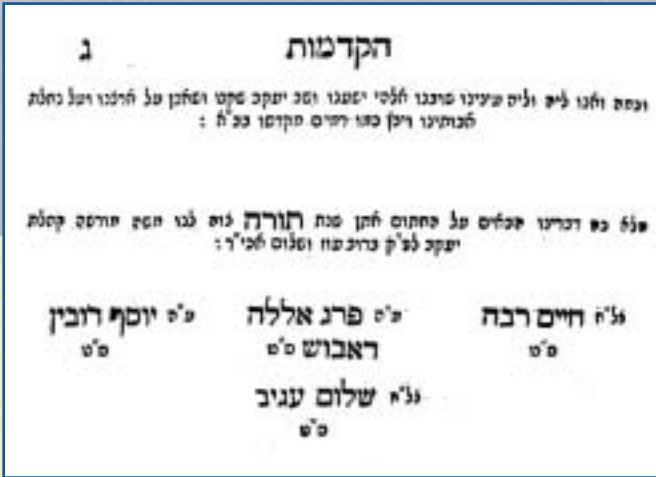
החתומים: שאול פלוס ס"ט, רחמים נחום ס"ט, ר' חיים רבה ס"ט זצ"ל, יהודה ארביב ס"ט, ר' פדלון יוסף בן אשר דואני ס"ט זצ"ל.

יש לשים לב למאמצי רבני ודייני הקהילה בנוסף לוועד הקהילה לדאוג בכל דרך אפשרית לעניי העיר המרחבים, כמו כן יש לדעת כי התלמוד תורה מרכז לתוכו את מרבית ילדי ואנשי הקהילה המצויים מתחת ל"קו העוני".

ושוב בשנת "והשביע בצחצח" נפטר לפרט קטן" היא שנת התקצ"ח 1838 מופיעה הסכמה בנושא שד"רי (שלוחי דרנן) ארץ ישראל, מנהיגי הקהילה ורבניה לוקחים על עצמם לחדש את הסכמת רבותיהם הקדמונים בנושא חלוקת הכסף והאירוח של השד"רים, המגיעים מארץ ישראל לאסוף תרומות למען הישוב

היהודי והישיבות בארץ ישראל:

"לעד בבני ישראל היות אמו"ץ (אמת וצדק) הסכמה בעירנו מתא טראבלס יע"א משנים קדמוניות מאבותינו הקדושים אשר בארץ החיים המה תנצ"ה [כלומר הסכמה מרבני טריפולי הקדמונים שכבר הלכו לעולמם] על ענין השלוחים הבאים לצורך עצמם למצוא טרף לביתם ונמנו וגמרו ואומר ועשו קצבה לכל שליח ושליח לפי כבודו הזכאי [ויש לזכור כי רוב רובה של קהילת טריפולי הם אנשים המצויים מתחת לקו העוני, אולם לפי ספרי ההיסטוריה כמות השד"רים המגיעים מארץ ישראל לאסוף תרומות היא עצומה וללא כל שעור, מאות רבות של שד"רים ועל פי רוב השד"רים מתקבלים בעין יפה ויוצאים מלוב כאשר אמתחתם עשירה מנדבות הקהל, ובכל זאת יש צורך לווסת ולפקח על כל ענין השד"רים מפאת שמירת קופת הקהילה] והנה בעת"ה [מבעזרת ה'] יתברך קמנו ונתעודד אנו גזבריי ומנהיגי פרכסי ומשגיחי קהילת הקדש הנזכרת הבאים על החתום למטה לחזק ולאשר את אשר גבלו ראשונים וקבלנו עלינו הסכמתם מרצון ומטוב רצונינו על זה באופן דהיינו אם הוא יבוא איזה חכם ונראה והדיינים יצ"ו שהוא תלמיד חכם רשום אנו מחוייבים מעלה ומטה לגדל פרע לידי החכם הנזכר סך חמשה עשר דורו ועושים לו אכסנייא נאה לפי כבודו וישב שם חמשה עשר יום... ואם בא חכם לפה מתא והוא איש בינוני אנו נותנים לו סך עשרה דורו ונותנים לו בע"ה לפי כבודו לישב בה עשרה ימים דוקא ואחר כך ילך לחיים טובים ולשלום.... ושאר האורחים הבאים לכאן שיש להם קצת ריח תורה אנו נותנים להם על פי אשר יפסקו לנו הדיינים יצ"ו מעשרה דורו ולמטה עד שלש דורו לפי כבודו ושעתו וכך בעיניי האכסנייא ישב שם מעשרה ימים עד שלשה ימים...קבלנו עלינו קבלה גמורה לעשות נדבה בחג המצות ובחג הסוכות בכל שנה ושנה כל אחד לפי כבודו הראוי לו בלי שום טענה ומרמה כלל ויעמדו שני גברים מיחידי עדתנו יצ"ו ויגבו

אותה עד גמירה והיה הממון בידם למשמרת עד שיצטרכו להוציא לתת קצבת השלוחים הנז"ל."

החתומים: שאול פלוס ס"ט, ר' יעקב מימון ס"ט זצ"ל, ר' חיים רבה ס"ט זצ"ל.

בשנת התר"ג 1853 מופיעה הסכמתו של ר' חיים רבה זצ"ל ביחד עם שאר חברי בית הדין הרבני ר' פרג'אללה דאבוש זצ"ל, ר' יוסף רובין זצ"ל ור' שלום עגיב זצ"ל, על ספרו של ר' יעקב רקח "קול יעקב", שימו לב שלפני חתימתו של ר' חיים רבה מופיע צ"ח דהיינו ציווה לחתום, דבר המהווה הוכחה לכך שהרב היה סגי נהור. בשנת התר"ל 1870 בתעודת הסמיכה לשחיטה של בנו ר' ציון רבה, נאמר "כי בא לפנינו החכם ושלם כבוד הרב רבי ציון רבה הי"ו בן כבוד רבי החכם ושלם והדיין ומצויין והכולל בישראל מורנו ורבנו כבוד הרב רבי חיים רבה זצ"ל" דהיינו ששנת מותו היתה לפני התר"ל 1870.

לסיכום פועלו של ר' חיים רבה הראשון, חואים אנו כי רבים הם החוקים וההסכמות מן המישור החברתי אשר יוצאים מתחת ידו, פועלו רב הן במציאת עזרה לעניי העיר והן בעזרה לישוב היהודי בארץ ישראל המצוי בתקופות קשות, עיוורונו אינו מהווה מכשול, הן בתפקודו בבית הדין והן בפועלו למען צאן מראיתו קהל קודש בטריפולי.

ר' ציון רבה זצ"ל

בשנת התר"ל 1870 מקבל ר' ציון רבה זצ"ל בנו של ר' חיים רבה זצ"ל תעודת הסמכה לשחיטה.

"להגיד כי ישר אנו טבחי מתא פה טראבלס יע"א דחוץ לארץ כי בא לפנינו החו"ש כה"ר רבי ציון רבה הי"ו בכר החו"ש והדו"ם והכולל בישראל להלל מו"ר כה"ר רבי חיים רבה זצ"ל נפשו אותה יעש ללמוד לשחוט ולבדוק עופות ובהמות וישב ימים רבים עמנו והנה בעתה עיננו לו ראו וסר סכינא קמן בתלתא היא חזקה ובמצאת סכינא יפה והוא מרגיש דקה מן דקה וגם שחט כמה פעמים בפנינו ואינו מתעלף וכן בבדיקת הריאה והנלוה והמסתעף אליה הנה הוא בקי ויודע על האיסור אסור ועל המותר מותר ובכן הרשות נתונה לו מאתנו לשחוט ולבדוק וכל האוכל יחזור על לימודו בכל שבוע ובשנה שניה בכל חודש ובשנה שלישית בכל שני חדשים פעם אחת ומשם ואילך אל יליזו מעינינו ומלבו לפרקים"

בכ"ז אלול התרס"ב 29.9.1902 נפטר הדיין ר' ציון רבה זצ"ל, לפי לוח שנה היוצא בשנת 1938 בטריפולי ע"י גבריאל רקח. לפי האיפורמציה המצויה במקור זה ר' ציון רבה זצ"ל שימש כדיין, אולם אין לנו על כך שום איזכור בשום מקור אחר, דבר נוסף, שמו של ר' ציון איננו מופיע ברשימת הדיינים הנפטרים המוזכרים בתפילת קול נדרי בערב יום כיפור. נקודות אילו מערערות את הקביעה על היות ר' ציון דיין.

ר' חיים רבה השני זצ"ל

החכם השלם הדיין המצויין דיין בבית הדין הרבני בטריפולי בשנת התרסד 1904 מופיעה הסכמתו ביחד עם הרבנים דיני בית הדין הרבני, ר' כמוס אגריבי זצ"ל, ר' רפאל דאבוש זצ"ל, ר' דוד רובין זצ"ל, בתוספת חתימותיהם של הרבנים ר' ציון ביתן זצ"ל, ר' שאול אדאדי זצ"ל, ר' ציון חיים רקח זצ"ל, ר' חוואתו בן ר' ציון רקח זצ"ל ור' ציון כלפון זצ"ל, על הסכמה בענין קופת ר' מאיר בעל הנס, בספר יצב גבולות עמוד נ"ב. בשנת התרע"ב 1912 מופיעה חתימתו ביחד עם חתימות הרבנים הדיינים, ר' אברהם חביב זצ"ל ור' רפאל דאבוש זצ"ל על המלצה לר' יוסף חבין זצ"ל, אשר הלך לשמש ברבנות במאלטה. בשנת התרע"ג 1913 מופיעה חתימתו ביחד עם חתימות הרבנים הדיינים, ר' אברהם חביב זצ"ל, ר' רפאל דאבוש זצ"ל ור' אליהו רקח זצ"ל על הסמכה לשחיטה של ר' יוסף רובין זצ"ל.

חידושי תורתו וכתבים ממנו עלו באש בבית בנו נסים בראש פינה ולא זכינו לאורם. בכ"ח כסלו התרעה 16.12.1914 נפטר ר' חיים רבה זצ"ל, לפי לוח השנה היוצא בשנת 1938 בטריפולי ע"י גבריאיל רקח.

ר' נסים רבה זצ"ל

בשנת התרס"ח 1908 ר' חיים רבה השני מסמיך לשחיטה את בנו ר' נסים רבה זצ"ל.

"להגיד כי ישר אנא מטבחי מתא פה טראבלס המערבי יע"א דחת"ל כי בא לפני בני וידידי הבחור החון כה"ר נסים רבה הי"ו נפשו אותה ויעש ללמוד לשחוט ולבדוק עופות ובהמות וישב ימים רבים עמי והנה בעתה עיני לו ראו וסר סכינאקמאי בתלתא הויא ונמצאת סכיניו יפה והוא מרגיש דקה מן הדקה וגם שחט כמה פעמים בפני ואינו מתעלף וכן בבדיקת הריאה והנלה והמסתעף אליה הנה הוא בקי וידוע על האסור אסור ועל המותר מותר ובכן הרשות נתונה לו מאתי לשחוט ולבדוק וכל האוכל מתחת ידו נכון לבו בטוח ליכול וליחדי אך בתנאי שבשנה ראשונה יחזור על לימודו בכל שבוע ובשנה שניה בכל חדש ובשנה שלישית בכל שני חדשים פעם אחת ומשם ואילך אל יליזו מעיניו ומלבו לפרקים ובזה וחפץ ה' בידו יצליח". ר' נסים רבה זכה לעלות לארץ ישראל.

גב' רחל רבה נעים ז"ל

בתו של ר' חיים רבה השני זצ"ל.

אחת הנשים הדגולות בלבוב שהגדילה לעשות למען קק"ל, קרן קימת לישראל, והקדישה לה את כל עיתותיה ומרצה.

היא היתה מסתובבת בבתי העיר לעיתים קרובות ומקבלת מהנשים את תרומותיהן ותכולת הקופסאות של הקק"ל ומוסרת לידי הממונה על כך בהסתדרות הציונית בטריפולי, וכסף זה הועבר להסתדרות הציונית באיטליה.

ביתה היה מקום מפגש לכל מיני פעילותיה הקשורות בארץ ישראל והיתה מארגנת את הכל מבלי לעבור על סף ביתה, החל מארגון הפצת הקופסה הכחולה של הקרן הקיימת באמצעות בני הנוער שהיו נאספים בביתה. היתה

לה בבית קופסה ענקית של קק"ל מטר אחד גובהה ושישי סנטימטר רוחבה וכל מה שהיה קשור לארץ ישראל היה טבוע בדמה ומעולם לא אמרה נואש על אף הקשיים המרובים שהיו נערמים בדרכה לעיתים. היא תמכה בארגוני הנוער: בן יהודה, מכבי, הצופים ועוד.

גולת הכותרת של פעולות הנשים היהודיות בטריפולי היתה "חברת נשים" שנוסדה בשנת 1941 על ידי הגב' רחל, וקומץ של נשים, שמונה עשרה במספר למען הקרן הקיימת לישראל. נפטרה ביום כ"ב מנחם אב שנת התש"ל 1970 ונקברה בהר המנוחות בירושלים.

ברמת גן ברחוב תלפיות בנוי בית כנסת מפואר גדול ורחב ידים בשם "אהל רחל" על שם המנוחה רחל רבה ז"ל. וכך מסופר עליה בחוברת "הכמות נשים - לדמותה של האשה העבריה בלבוב".

שמועות התהלכו בזמנו, כי פעם אחת היתה המנוחה רחל נעים צריכה להעביר סכום גדול ישר מטריפולי לארץ, ומכיוון שאז היה אסור להעביר כספים לחוץ לארץ, קנתה בסכום הכסף הגדול זהב ומסרה אותו לצורף מומחה ונאמן שעשה ממנו **מדוכה ועלי (מכתש ועלי)**, כאלה העשויים מנחושת ומצויים בכל בית בטריפולי, והעלתה אותם לארץ ישראל באופן גלוי ובלי לעורר שום חשד משלטונות הנמל והמכס, שהרי סתם כלי בית רגיל היא לוקחת איתה.

כבוד **הרב כמוס עגיב זצ"ל**, רבה של אור יהודה, שאליו פנינו בבקשת ידיעות על המנוחה, כתב לנו כדלהלן, לאחר שטרם ופנה לקרובי משפחתה, חתנה ובן אחיה, וקיבל מהם ידיעות עליה.

אנו נותנים בזה את הדברים כלשונם:

לא נעלם שהיא בת חכמים ידועים ומפורסמים. אביה, סבה ואבי סבה וגם אחיה הם אנשי שם, חכמים, רבנים, שוחטים ובדוקים וכו', בעלה גם כן, שקוראים לו גובי נעים, היה ירא שמים והיה זהיר בקימת חצות כל לילה בבית הכנסת "צלאת הישיבה" שכפי מה שמספרים הוא בית הכנסת הראשון שנבנה בטריפולי והיה כבר קיים בימי ר' שמעון לביא זצ"ל בעל ספר "כתם פז", פירוש על הזוהר ופיוט "בר יוחאי" שאומרים אותו בכל העולם. היא בעצמה, כפי מה ששמעתי ממר שלמה נחום נכותא, גבאי בית הכנסת ע"ש ר' מאיר בעל הנס זיע"א וספר **זג"יר דרנה זיע"א** (אור יהודה) שכך אמר לי, שאשתו היא היתה שכנה של המנוחה הנ"ל והיא יודעת שהמנוחה הנ"ל היתה עוזרת באיזו ישיבה שהיא לא זוכרת מה שם הישיבה הזאת. אמרתי לה שמוות של כמה ישיבות ובעלה ענה לי לא אלה הישיבות, אמרתי לו אולי ישיבת דאר כובה? ענה לי לא. למה כי אני בעצמי זוכר שבכל ערב הייתי הולך לישיבה הזאת ששם היו לומדים רבי סוסו תשובה ז"ל והי"ד ור' מאיר ג'נאח ז"ל ור' יוסף טייאר ז"ל וכמה רבנים אחרים ור' חי עגיב ז"ל. והיא היתה מדי פעם בפעם מביאה כיבוד, פעם ביבבות ופעם ביצים ופעם פירות וכו'. ולפי מה ששמעתי ממר

יצב גבולות	
בית חיים רבה ה"ו	בית כמוס אנרבי ה"ו
בית שאול אדאדי ק"ע	בית רפאל דאבוש ק"ע
בית ציון חיים רקח ק"ע	בית דוד רובין ק"ע
בית ציון ביתן ק"ע	בית חוואתו ר' ציון רקח ק"ע

יולדת עניה ונער הזקוק לטלית ולתפילין, וכדומה. לכל אלה הגישה החברה סעד חמרי ונפשי גם יחד. מידידי היקר מר נחום מימו גלבו ע"ל קיבלתי את האינפורמציה הבאה על ילדיו של ר' חיים רבה השני זצ"ל, וכפי שמעיד ידידי על עצמו "עבדכם הנאמן נחום (מימו) גלבו, הנני נכד לזולה אחותה הבכירה של הדודה אם אימי **אידה** וקראנו לה ZIA RACHEL (דודה רחל), וכל חייה בארץ גרה בחיפה עם בעלה גובי ברח' הנזירות מספר 5;

עזיזה וחיים רבה הם ההורים של רחל. **רחל רבה נעים** היתה אשת חיל וצדקת אמיתית שרוב עיסוקה היה לאסוף כסף למען מטרה אחת - בנין ופריחת הארץ. בעלה **יעקב נעים (גובי)** ליווה ותמך בה ללא עוררין, שאגב היה הדוד שלה (אח של אמה עזיזה), והיו להם ארבעה ילדים. בן שנקטף באיבו. **ג'וליה** שהתחתנה עם **ניסים בעדש** ונולדו להם חמישה ילדים. **גמילה** שהיתה נשואה נישואים שניים עם **רפאל רג'ניאנו** בעל המכולת במונטיפיורי ולא ילדה ילדים ואיריס שהיתה נשואה ליהודי ממוצא הודי בשם **אברהם גיאת** שמקור הוריו היה מתימן, ונולדו להם שני ילדים.

זולה, אחות רחל, היתה נשואה ל**נסיים** בנו של **הרב חיים הכהן** להם ארבעה ילדים: **שאל הכהן** שלא התחתן, **קלימה** שהתחתנה עם **מורד חכים** ממוצא לבנוני להם שני ילדים, **אידה** שהתחתנה עם **יצחק נחום** להם שישה ילדים, **אינס** שהתחתנה עם **נסיים חביב** לא ילדה ילדים.

אסתר (סתורי), אחות רחל, התחתנה עם **שאל יונה** ונולדו להם שני ילדים, **דינו** שלא התחתן ו**קלרה** שהיתה נשואה ל**זרחיה לבית נעים** להם ארבעה ילדים שכולם חיים בגלות (איטליה), **ראובן** שמת בצעירותו, היה נשוי ללולי וילד ילד אחד - **משה רבה**. **בובה**, אחות רחל, שהיתה נשואה ל**לאונה (יהודה)** שהיה בנו של **ר' מרדכי הכהן** הלוא הוא מיודענו "**הגיד מרדכי**" שכתב את קורותיה של קהילת לוב.

סומאני (נסיים), אח לרחל, נשוי היה ל**ביאנקה** התגוררו באשקלון ונולדו להם שבעה ילדים.

רוזינה, אחות רחל, שהיתה נשואה לציון רבה והתאלמנה **ושלום רבה** יבם אותם ולא היו להם ילדים.

שלמה נחום, שהיא גם כן עוזרת להם בכסף, שמעתי שהיא היתה עוזרת למעפילים שעזבו את לוב מולדתם בכדי לבוא למולדת האמיתית ארץ ישראל. היא **וגבי רג'ינה מימון ז"ל** היו יד אחת לכל דבר שבקדושה, אם זה תקון כרת אם זה לימוד אחר.

בתקופה ההיא התחילה התעוררות גדולה לעליה לארץ ישראל, אשר הליהבה את הנוער. הדרכים היו סגורות והיו שמועות שאפשר להגיע לארץ דרך תוניס. ומי ארגן זאת אם לא הדודה רחל. ארגנה זאת בסודיות גמורה מתוך ביתה והביאה להברחת בני הנוער. הם עברו את הגבול שבין לוב לתוניס בחשכת הלילה ומשם המשיכו ברגל וברכיבה על גמלים מאות קילומטרים, עד שהגיעו לתוניס. היא סיכמה את התנאים עם מבריחי הגבול ובעיקר עמדה על כך שהם ישמרו על הצעירים המעפילים שלא יאונה להם, חלילה, כל רע בדרך. בביתה היו נפגשים בסודי סודות המבריחים המקצועיים עם הפעילים שלנו בעיירת הגבול. דנים ומחליטים על הפרטים הקשורים להעפלה זו.

בשנת 1948 עלתה המנוחה לארץ והתיישבה בחיפה, בצניעות, כפי שהיתה רגילה כל חייה. בקשה אחת היתה לה, במותה, שיקברו אותה בירושלים. בקשה זו קוימה. היא ובעלה המנוח מנוחתם כבוד בהר המנוחות בירושלים.

עד כאן דברי **משה רבה**, בן אחיה של המנוחה.

גולת הכותרת של פעולות הנשים היהודיות בטריפולי היתה "**חברת נשים**", שנוסדה בשנת 1941 על ידי המנוחה רחל רבה נעים ז"ל, וקומץ של נשים, שמונה עשרה במספר, שהתחייבו לשלם מס חבר חודשי, לירה איטלקית אחת. ראשית עבודתה של החברה היתה צנועה: המשר העבודה למען הקרן הקיימת לישראל. במשך הזמן ראו הנשים מחובתן לעשות גם למען הענינים המקומיים והיה הרבה מה לעשות בשטח הסעד והחינוך במיוחד.

כפי שהיה צפוי, הרגש הנשי, האמהי הער לסבל המשפחה והילדים בכל הגילים, ריכז את תשומת לבן של החברות למשפחות נזקקות ולילדים הלומדים במוסדות חינוך שונים: תלמוד תורה, ביה"ס העברי ובישיבה. והם בחלקם הגדול באים ממשפחות שאין ביכולתן לספק יום יום ארוחה חמה לילדים, וכן לומדי תורה, מבוגרים וצעירים הזקוקים לעידוד ולעזרה.

מאת: יוסף ג'אן (ג'יעאן)

מאת: יוסף ג'אן (ג'יעאן)

הבריטי. תוך הסתמכות על דוחות רשמיים של הקהילה שפורסמו במקומות שונים, ציינתי כי היהודים שנרצחו בטריפולי בפרעות בשנת 1945 נקברו בקבר אחים. מאמר זה העלה את חמתו עלי של ידידי ורעי היקר מר דוד מסיקה ז"ל. תוך שהוא מגבה את דבריו בתמונה של קבר אביו, הוכיח לי כי כל אחד ממנהוגי טריפולי נקבר בקבר יחיד משלו, כמובן שפיסתי אותו בהראותי לו את מקורותי את הדו"ח הרשמי של ועד הקהילה בטריפולי. כהוכחה נוספת לדבריו שלחני לדבר עם אחותו ביאנקה רבה המתגוררת באשקלון, תוך כדי שאני מתחקר אותה בנושא הרוגי הפרעות, היא מציגה בפני שתי תעודות קלף. שערי סומר כולו למראה התעודות שמעולם לא פורסמו ברבים. בדחילו ורחימו הנני קורא בתעודות ודוק של דמעות התרגשות מציף את עיני. אחת התעודות היא תעודת הסמכה לשחיטה יהודית משנת התרס"ח 1908, ובה ר' חיים רבה מסמיך את בנו ר' נסים רבה, ואילו התעודה השניה, שגם היא תעודת הסמכה לשחיטה, מרגשת אף יותר. תעודה זאת עתיקה יותר והיא משנת התר"ל 1870, ובה מסמיכים לשחיטה את ר' ציון רבה בנו של ר' חיים רבה. שימו לב כי הרבנים המצויים בתעודה השניה הם אביו וסבו של ר' חיים רבה מהתעודה הראשונה. דהיינו מפורטים בשתי התעודות הללו ארבעה דורות של רבנים למשפחת רבה. **ר' נסים רבה זצ"ל, בן ר' חיים רבה זצ"ל, בן ר' ציון רבה זצ"ל, בן ר' חיים רבה זצ"ל.**

כקוריוז להתחקות אחר רבנים ואישים מקרב המשפחה אספר לכם את ראשית הדרך והגילויים המפליאים אותם חוותי. בתחילה ניזונתי מספר יהדות לוב הכחול ובו מצויה האינפורמציה הדלה מאוד על ר' חיים רבה זצ"ל כפי שהבאתי לעיל. במסגרת מחקרו של אבי, דוד ג'אן הי"ו, על סדר בית הדין בטריפולי ובבנגאזי, עזרתי על ידו להשלים את אט את הפסיפס על הרכב בית הדין. אולם כדרכו של עולם ובמיוחד לאור האינפורמציה הדלה על יהדות לוב, רבו ה"חורים" בפסיפס. במשנה מרץ החילוני לחרוש בכול מקור אפשרי, ובאחת הפעמים נזדמנה לידי בדרך המקרה תעודת הסמכה לשחיטה של ר' יוסף רובין זצ"ל משנת התרע"ג - 1913. ולמרבה התדהמה כדין שלישי חתום ולא אחר, ר' חיים רבה. שימו לב כי לפי המצויין בספר "יהדות לוב" הוא נפטר בשנת 1880. בשום מקור אחר לא הוזכרה שום אינפורמציה על אישיות "חדשה" זו. במוחו של אבי נצנץ הרעיון המבריק לפתרון התעלומה, בוא נסתכל על רשימת הרבנים המופיעה לפי סדר פטירתם בתפילת ההשכבה ביום כיפור. ואכן בראשונה מופיע "החכם השלם הדיין המצויין המקובל האלוקי ר' חיים רבה" ובשורה העשרים ושלוש לאחר מכן מופיע "החכם השלם הדיין המצויין ר' חיים רבה". דהיינו הפתרון לתעלומה זו הוא כי גם הסבא וגם הנכד שמשו בקודש כדיינים בבית הדין, דבר נדיר ביותר. אינפורמציה נוספת מתגלגלת לידי בדרך המקרה ממש, וכפי שאומרים כי יד ההשגחה העליונה בדבר. באחת הפעמים פרסמתי כתבה על יהודי לוב בתקופת השלטון

ספר התורה המדבר

נהוג לומר שאין רע בלי טוב וכל אירוע סיבתו עמו.
הרי לכם סיפור מיוחד, כפי שסופר....

מאת: ויטו בובליל

על ארון הספר: קמונה ופלא ופנחס ארביב...
אף אחד מותיקי בית הכנסת לא יודע לספר איך הגיעו לשם שמות אלה. הם גם אינם יודעים מאומה על ספר התורה, מה מקורו ומי תרם אותו. יתכן שהספר הובא לבית הכנסת ע"י קמונה פלח וללא ידיעת המשפחה.

אז ספר התורה ניצל מגניזה. בבית הכנסת, היו כאלה שרצו שהוא יזכה לכבוד הראוי לו כשאר ספרי התורה שבהיכל ושיקראו בו בשבתות ובחגים. לקחו אותו לבדיקת מחשב דקדקנית בבני ברק. ההמלצה לא היתה משמחת: היה עדיף מבחינה כספית לגנוז אותו כי עלות התיקון היתה שווה לכתיבת ספר תורה חדש... לא הרימו ידיים וחפשו סופר סת"ם שיסכים לעבור על האותיות ולהפריד בין המילים הדבוקות. באחד הלילות, חלם ויטו בובליל, בנו של הדלל בעל הקול הידוע דוד ז"ל, ובחלומו פנה אליו ספר התורה העתיק: "ויטו לעזיז, מתי תגביה אותי? אתה יודע שמזמן לא הגביהו אותי!". מדוע הספר פנה דווקא אליי? שאל ויטו את עצמו. ליושב במרומים הפתרונים, אך ויטו קשר זאת לדרך המיוחדת בה הוא מגביה, כפי שנהג אביו: הוא מרים את הספר כשהוא סגור וברגע האחרון, כשספר התורה כבר גבוה, הוא פותח אותו לעיני כל. חיפוש סופר סת"ם לקח זמן רב. בזמן זה, פנה הספר בחלום גם למתפלל אחר, ויקטור ברכה: "תעזור לויטו בובליל שיוציא אותי מההיכל ויגביה אותי". ויטו התפלל לשמוע זאת מויקטור ברכה ושאל אותו אם יודע לזהות את הספר המיוחד מתוך 36 ספרי התורה של בית הכנסת. ביחד הם נגשו להיכל ופתחו את הדלתות. כמו חווה, ויקטור הצביע מיד וללא היסוס על הספר הנכון. צמרמורת אחזה בוויטו. החליטו כולם יחד עם גבאי נוסף, פנחס ארביב, לפנות למגיה בית הכנסת, רחמים רובין. ספרו לו את הסיפור ולמרות הקושי, הוא הסכים מיד לקחת על עצמו את תיקון הספר.

מאז עברו עשרה חודשים ורחמים רובין עומד לסיים את עבודתו. ספר התורה נגלה שוב בחלום לויטו בובליל אך הפעם כשהוא רוקד בבית הכנסת לבדו, רוקד וצוהל, בלי שאף אחד יישא אותו...

הוחלט לערוך טקס מיוחד לכבוד הכנסת ספר התורה המתוקן, עם סליחות ופיוטים בנוסח יהודי לוב, עם מיטב הפייטינים ומכירת "דללה" לכתיבת אותיות אחרונות לזיכוי הרבים. בשמחת תורה, הספר יזכה לקריאתו של חתן התורה. ובכך אפשר לומר שלפעמים חלומות מתגשמים... לפעמים, כשהלב עוד תמים...

הכנסת ספר התורה תתקיים בין כסה לעשור, ב-ו' בתשרי תש"ע, 24 בספטמבר 2009, בשעה 20:00, בבית הכנסת לעולי לוב, רח' ניצנה 16 בבתי-ים. כל הציבור מוזמן לאירוע מיוחד ומרגש הזה.

בחדש אוגוסט 2006 סבלה גב' חווה מקיבוען בכתף. לאחר שנואשה מטיפול קונבנציונאלי, פנתה לטיפול אצל הילרית שאכן רפאה אותה. באותה תקופה, מנשה נאורי, גבאי בית הכנסת לעולי לוב, סבל מבעיות בברכיים, נואש אף הוא מהטיפול השגרתי, החליט ללכת לטיפול אצל אותה הילרית. שם נפגשו חווה ומנשה. בשל היותם שכנים, החליטו השניים לנסוע יחד באותה המונית ופתחו בשיחה, מה שלא קרה אף פעם קודם לכן. וכך חווה מספרת...

באחד הלילות חלמה חווה שבבית הכנסת של עולי לוב, בו מנשה נאורי הוא הגבאי, ישנו סכסוך בנוגע לספר תורה מסוים. למחרת, בזמן נסיעתם המשותפת, היא שאלה את מנשה האם נכון הדבר. מנשה הופתע מהשאלה והשיב שבבית הכנסת שלו, ישנו ספר תורה עתיק, שהקוראים בתורה אינם מוכנים לקרוא בו כי הוא כתוב בשורות צפופות. מנשה אהב את הספר הזה מאד וכאב לו על ההחלטה לא לקרוא בו. הוא נסה לשכנע את הקוראים בכל דרך אפשרית אך לשווא: ספר התורה עמד בהיכל בין הספרים ללא שימוש.

ביום חמישי אחד בלילה, שוב חלמה חווה על אותו ספר תורה, אך הפעם ספר התורה דבר אליה ואמר לה: "כתבו אותי שני צדיקים ידועי שם בלוב וחבל לגנוז אותי". מופתעת מהחלום, התעוררה חווה ביום ששי בבוקר ופנתה לעבודות הכנת השבת כשהחלום בראשה קינן. לפתע צלצל הטלפון. מעברו השני של הקו, מנשה נאורי. הוא בקש ממנה בבכי לעזור לו להציל את ספר התורה הישן כי הוחלט לגנוז אותו. חווה לא ידעה מה לענות, היא לא נהגה להתערב בנושאים לא לה, מה גם, היא לא הכירה איש מכל אלה המעורבים בהחלטה. אולם הבכי של מנשה לא נתן לה מרגוע. היא התקשרה לאיש שהחליט לגנוז את הספר, דברה איתו בנימויות וגם בהתלהבות ולמרבה הפלא וגם להפתעתה, הצליחה לשכנע אותו לא לגנוז את הספר.

בעקבות השיחה, חווה בקשה לראות את ספר התורה בו קשורה נפשו של מנשה. ברגע שפתחו את ההיכל, היא זיהתה את ספר התורה שנגלה לה בחלום ופרצה בבכי אדיר של התרגשות מהולה בשמחה. רק אז ספר לה מנשה, שגם הוא בוכה כל פעם שהוא רואה ספר זה ותחושתו היא שהספר מבקש רחמים על עצמו, כאילו אומר "אל תגנוז אותי". חווה התחילה להתפלל בבית הכנסת לעולי לוב. באחת השבתות התגלתה לה פתאום, על הפרוכת של ההיכל, דמות של אישה מבוגרת. בהתרגשות, היא ספרה את אשר קרה לה בזמן התפילה וע"פ בקשתו של אחד המתפללים, תארה את אותה הדמות שראתה על הפרוכת. אז אמר אותו מתפלל: "זאת אמא שלי! זאת אמא שלי, קמונה פלח!". מיד רץ והביא את תמונת אמו וחווה אישרה שזו אותה דמות שהופיעה על הפרוכת. חזרו לספר התורה וכשהתקרבו אליו, ראו שני שמות חקוקים

זה היה לפני כחמישים שנה כשהיינו צעירים ותלמידים בבית הספר החקלאי במקווה ישראל, הכרתי את בני רקח הכרות שטחית. לאחר הלימודים פנה איש איש לדרכו. ■ לימים, נשלחתי מטעם שירותי הבטחון ללמוד צרפתית בכפר המכביה ורצה הגורל ופגשתי שם את אחותו, רחל הראל לבית רקח. לפני כשנה, ידידנו זיגי זיגדון, חבר הארגון, כתב מאמר "סיפורה של עליה" על הוריו שהגיעו בשנות השלושים לארץ ותוך כדי הוא מציין את בני רקח כבן זודה שלו. מאחר וידעתי את תחום מחקר, וכי שמו הולך לפני, ביקשתי ליצור קשר איתו. ■ פניתי לפרופ' רקח שיספר את סיפורו. כמובן, שזה לא בא מיד, התעקשתי ולא וויתרתי (וכי כמה פרופסורים יוצאי לוב יש לנו באקדמיה!?) ■ ראיתי בדוגמה האישית שלו בהתמדה ובתמיכה המשפחתית שנהנה ממנה מודל להרבה ילדים שלא באים דווקא מבתיים עשירים, על פרופ' רקח אפשר לומר את הפתגם "היהירו מבני עניים כי מהם תצא תורה" ■ המאמר על פרופ' בני רקח הוא זריקת עידוד להרבה צעירים מבני הקהילה ללכת בדרכו. בסובלנותו האדירה נאות לכתוב את סיפורו והרי הוא מונח לפינכום. חוץ מאשר להודות לפרופ' רקח בא לי לחבק אותו חיבוק אמיץ. תודה לך בני, נחצה.

הסיפור שלי

בני ואסנת רקח בכנס על אפידמיולוגיה של וירוסים צמחים בגרמניה 2002.

מאת: פרופ' בני רקח

במקום לא התקיימו לימודים סדירים, ואז בחודש מאי, שוב התחלנו במסע ברכבות עד לעיר בארי, ממנה הפלגנו לארץ, אליה הגענו באניה "קדמה" בערב יום העצמאות השני למדינת ישראל. בשער העלייה, עברנו את הטיפול שכל העולים זכו לו (כולל האיבוק והדיאינפקציה המפורסמים), מגורים באוהלים, שירותי קרוסלה באוהל שיועד לכך ולאחר חודשים ספורים עברנו למחנה האוהלים על חורבות מחנה מבאי בריטי בבית ליד. אני זוכר את השוק של משפחתנו שעברה מבית של חמישה חדרים שבו היו כל השירותים לשכון כולנו יחד באוהל בתנאי סניטציה קשים. בתקופה זו חליתי בטיפוס ואושפזתי בתל ליטווינסקי (כיום תל השומר), ואז ראיתי לראשונה חיילים ארצישראלים פצועים באותם ביתנים מאורכים שפינקו ושיחקו איתי בשבועיים שהייתי שם.

אבי ידע לקרוא עברית שהייתה לשון התפילה, אך לא הבין את השפה, אימי עה"ש, שלא ידעה עברית קודם לכן, למדה עוד בהיותה במחנה העולים לדבר עברית וללמוד לקרוא ולכתוב, ורכשה מיומנות כזו שפקידי העלייה לא האמינו לה שהיא היא העולה החדשה.

בסוף 1949 או בראשית 1950 עברנו ליישוב של צריפים שוודיים בקרבת גת רימון וכפר מעש ליד פתח תקווה שנקרא אז "שיכון היובל". לימים שינה היישוב את שמו ל"גני תקווה". במקום לא היה חשמל בתחילה והשתמשנו בפנס "לוקס" להארה. ניתן לנו אפשרות לגדל עופות, והיה לנו פרדס נטוש שטיפחנו וכך, ממכירת תפוזים בחורף, מגידול ירקות ועופות בלול שסיפקה הסוכנות, יכולנו להתקיים למרות עבודת הדחק שסבלו ממנה מרבית תושבי השיכון באותה עת.

ב-1950 נכנסתי לכיתה ד' בבית הספר שנקרא אז "בית הספר לילדי עובדים". הייתי הצעיר בבני כיתתי בעיקר בשל ידיעת העברית

מימין לשמאל: רחל (כיום הראל), משה, ריקי (כיום סודאי) קמילה ז"ל ובני רקח

בית אבי

בטריפולי שבלוב היה ברח' ויה

ויטוריו ונטו, לא רחוק מן הקתדראלה של טריפולי.

מאז שאני זוכר את עצמי, הייתה משפחתה של אימי בצד הנוצרי מערבי של העיר. סבי משה אבודרהם, היה חייט חליפות גברים והייתה לו חנות ברחוב הראשי, ובאותו רחוב, הייתה חנות נוספת לבנו מריו אחיה של אימי. למרות שאיני זוכר זאת בעצמי, הורי התגוררו ברחוב אחר שנקרא ויה קונסטנטינו שימולה בטרם עברו לבית בו התגוררנו עד יציאתנו מלוב. נולדתי שלושה חודשים אחרי פרוץ מלחמת העולם השנייה באירופה. זיכרון הילדות היחיד שיש לי מן המלחמה היה מסביבות 1942 עת הופגזה העיר מן האוויר ע"י בעלות הברית ואנחנו הסתתרנו במקלט מכבי-האש שהיה לא רחוק מביתנו.

משפחתו של אבי עה"ש משה רקח התגוררה חוּבּה ב"חארה" בחצר אחת, בו גר סבי בנימין (נינו) ובנותיו-דודתי ומשפחותיהן. סבי מצד אבי היה צורך והייתה לו חנות קטנה בשוק הצרפתי בעיר העתיקה. אבי עבד כמנהל בחברת היבוא והיצוא של בן דודו רפאל נמני שהיה בין עשירי העיר. הוא עצמו היה שכיר בחברה. הלכתי לבית הספר העברי שנקרא "רומא", ולמדתי שם שלוש שנים. השיעורים היו באיטלקית ובעברית בסיסית. לכן ידעתי קרוא וכתוב הן באיטלקית והן בעברית מרגע שלמדתי לאחוז בעט. אני זוכר מעט מאוד ומכל חברי לכיתה אני זוכר רק נער ששמו היה ג'ורג'ו סורו, ואני תוהה עד היום מה עלה בגורלו. הראשונים שעלו ארצה ממשפחתנו, הייתה משפחת זיגדון (אחות של אימי) ומהם קיבלה משפחתנו את התיאבון לעלות ארצה. המאורעות של 1945 ו-1948 (אשר בהן כמעט הרגו את אבי ואותי) רק זירזו את הדחיפות לעלות ארצה. ראשונים שלושת אחיה של אימי בסוף 1948 (שניים רווקים ואחת עם משפחתה לארץ דרך איטליה).

התכונה בבית לפני העלייה ארצה לא פסחה עלי כילד. קצת לפני פורים 1949, עלונו על ספינת דייגים קטנה שעשתה את דרכה, תחילה למלטה, אח"כ לסיציליה ולבסוף לנפולי. אני זוכר פרטים לא רבים מן ההפלגה, על הספינה הייתה קבוצה לא גדולה של יהודי טריפולי מרביתם צעירים ומיעוטם בעלי משפחות. איני יודע מדוע או כיצד, אבל אבי משה רקח התמנה כמנהיג הקבוצה, אולי בשל ניסיונו וידיעותיו את השפה האיטלקית ואורחות השלטון האיטלקי. אחר מסע ארוך ברכבות רעועות של אחרי מלחמת העולם, כשסביבנו ההרס של המלחמה עדיין ניכר בכל מקום, הגענו לאתר מסוים בהרים שמעל לעיר ג'נובה שם שוכנה כל הקבוצה. אבי נסע מדי פעם למילאנו או לרומא לקבל סיוע לקיום הקבוצה שאליה הצטרפו פליטים נוספים שהיו מיועדים לעלייה ארצה.

בני רחם. בוגר יסודי בשכון יובל

החקלאות, דרשה פיתוח יכולת דידקטית ללמד חיילים בני גיל חזמה לשלך ולעורר בהם עניין.

צוות המדריכים במדרשה של הנח"ל היה בנוי מטובי התלמידים שלמדו בשלושה בתי ספר חקלאיים: מקווה ישראל, כדורי ופרדס חנה. חלק מן המדריכים הגיע לשירות אחרי סיום תואר ראשון בפקולטה לחקלאות. הצוות היה מאוד מגובש חברתית ועם רבים מחברי הצוות שהיו בתקופתי, היחסים החמים נשארו עד היום הזה. עם השחרור מן הצבא, מצאתי עצמי מתלבט בין הרצון העז להמשיך ללמוד באוניברסיטה לבין הרצון לעזור להורים במעמסה הכלכלית הכבדה ולאפשר לשלושת אחיותי להשלים לימודיהם התיכוניים ללא דאגה. בודאי לא יכולתי לצפות שמישהו ישלם עבורי את שכר הלימוד או את עלויות שכר הדירה באוניברסיטה. וכך, את שכר העבודה שקיבלתי מן העבודה כעוזר טכני באגף להגנת הצומח השארתי בבית ע"מ לעזור להורים. וחסכתי עוד מעט כסף ע"י עבודות של הרכבה בפרדסים וכרמים שנזקקו להחלפת זנים. לשנה הראשונה הגעתי עם תעודת הברגרות שלי ממקווה ישראל. הלימודים בשנה הראשונה באוקטובר 1960 היו בירושלים. חלקתי חדר שכור עם חבר במרחק הליכה מן האוניברסיטה ואת מימון שכר הלימוד והקיום השתדלתי להשיג הן ע"י ביצוע ניסויי שדה בקיבוץ רמת רחל עבור חברות הדברה ישראליות והן ע"י הדרכת תיירים לתיירות נוצרית עבור צליינים איטלקים בירושלים, בנצרת, בכפר נחום ובסביבת הכינרת.

1953. סיום בית הספר לילדי העובדים בשכון היובל (כיום גני תקווה) בני רחם השני מימין בשורה התחתונה

כך למרות עומס הלימודים הקשה בשנה הראשונה באוניברסיטה עלה בידי לממן את לימודי בלי עזרה מאיש.

בחופש בין שנות הלימודים עבדתי בעבודות חקלאיות שונות בהן התמחיתי ע"מ לכסות את שכר הלימוד. שנת הלימודים השנייה והשלישית היו יותר קלות משום שהן התקיימו בפקולטה לחקלאות ברחובות. ברחובות, התאפשר לי לגור בשנה השנייה במעונות, ואפשר היה לעבוד עבודות מזדמנות בגיזום וזמירה או כעוזר מחקר במעבדות.

החל מן השנה השלישית, התקבלתי כמדריך חברתי במקווה ישראל. ביה"ס סיפק לי מגורים וכלכלה יחד עם שכר מועט. הסיודור היה נוח משום שבשעות היום יכולתי ללמוד באוניברסיטה ובשעות הערב יכולתי להתפנות לפעילות החברתית עם התלמידים בביה"ס.

עם סיום התואר הראשון ב-1963, הייתי מאוד גאה שהורי יכלו להגיע לירושלים ולהיות נוכחים בטקס חלוקת תעודות הבוגר. תואר הבוגר (אגרונום) שקיבלתי כלל תעודת הוראה. לכן, החל מן החורף של 1963, התחלתי לשמש גם כמורה ביולוגיה במקווה ישראל. וכך בו זמנית שימשתי כמורה והתחלתי את הלימודים והעבודה לתואר השני. עבודת המחקר עסקה בלימוד נגיפים שמשמשים להדברה ביולוגית של עשים תחת הדרכתו של פרופ' י. הרפז. בסוף 1964, תוך כדי העבודה על התואר השני, עברתי ללמד משרה שלמה ויותר בביה"ס החקלאי "כנות".

ב-1965, נשאתי לאישה את רעייתי אסנת בת קיבוץ עין חרוד-איחוד וביה"ס "כנות" העמיד לרשותנו דירה נאה בת שני חדרים וסביבה חברתית נעימה.

ב-1966 לאחר סיום התואר השני, פנה אלי פרופ' א. טהורי מן המכון הביולוגי בנס ציונה, והציע לי לבצע עבודת דוקטור במסגרת

שהבאתי עימי מטריפולי. בכיתתי מרבית התלמידים היו יוצאי פולין פלטי מחנות הריכוז. מרביתם לא ידעו בתחילה עברית וכך כילד, למדתי מילים רבות באידיש. התמזל מזלי שבבית ספר זה היו מורים מצוינים. מרביתם עולים בעצמם שנים לא רבות קודם לכן. שהחדירו בנו את הרצון ללמוד והרצון לקרוא ספר, להשתתף בהצגות ולנגן. אחד המאורעות שנחרת בזיכרוני בשנה הראשונה היה השלג הידוע לראשונה באזור החוף בעת החדשה.

עם סיום הכתה השמינית בבית הספר היסודי, רשמו אותי הורי בבית ספר תיכון "ברנר" בפתח תקווה. וכך, לראשונה נחשפתי לתלמידים ילידי הארץ, שהיו כל כך שונים במנטאליות שלהם מחברי התלמידים העולים בבית הספר העממי. בתיכון התוודעתי לראשונה לתנועת הנוער, הצטרפתי לתנועה המאוחדת בפתח תקווה ולרעיונות ההתיישבות. בשל כך שכנעתי את הורי להעביר אותי לבית ספר חקלאי ומאחר ואחד מחברי היה בבית הספר "מקווה ישראל" ביקשתי לעבור לשנה השנייה של התיכון לבית ספר זה. במקווה ישראל היה עלי לשהות בפנימייה, והורי לא ששו "להיפטר" ממני, אך לחץ מתמיד שלי שיכנע אותם. לשמחתי זכיתי בשל ציונים טובים לקבל מילגה שכיסתה חלק גדול משכר הלימוד, ודבר זה הקל על ההורים בתקופה הקשה הראשונה בארץ לשלוח אותי לביה"ס.

במקווה ישראל, נחשפתי לראשונה לרעיון של לימוד ועבודה בו זמנית. הערכים שהקנו לי בבית ספר זה, שרירים עד היום הזה. ככל שהזמן עובר, אני מביט אחורה לתקופה שבין 1954 ל-1957 בהן למדתי בבית הספר, ומתקשה להאמין שמורים של אותה עת הצליחו להאביס אותנו ביידע שבחלקו היה עדכני אפילו באוניברסיטה. המורה לביולוגיה מר פס שעלה מפולין, היה מורה קפדן אך בחסד עליון. ידיעת האיטלקית שלי שנשתמרה בשל העובדה שהורי דיברו בה ביניהם ואיתנו בבית, העניקה לי יתרון בלימוד השמות הלטיניים בביולוגיה. מורה זה הקנה לי את הסקרנות והרצון להעמיק בלימודי הביולוגיה. אך לא די בכך, גם המורה לכימיה מר זילברשטיין שגם הוא עלה מפולין, העמיק איתנו בלימודי הכימיה הרבה מעבר לכתוב בספרי הלימוד שהיו ברשותנו. כך למשל, מי שרצה בכך, יכול היה ללמוד אצלו בשנות ה-50 המאוחרות על מעגל קראבס (המעגל הביוכימי שבאמצעותו מופקת האנרגיה שבסוכרים והופכת זמינה לפעולות הגוף השונות). גם המורה למתמטיקה מר בנימיני לימד את מי שרצה בכך חשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי אף כי זה לא היה בתכנית הלימודים בבית הספר החקלאי.

אני מצוין מורים אלו משום שאין ספק שמורים בעלי חזון ויכולת להעניק מעבר לכתוב בספרים, באווירה לימודית מתאימה יכולים להביא את תלמידיהם למרחקים. ואכן, רבים מחברי לכיתה במקווה ישראל, המשיכו ללמוד באוניברסיטה ויש היום ביניהם, פרופסורים, דוקטורים, עורכי דין ומהנדסים בשיעור שאינו מבייש את מרבית הכיתות העיוניות של אותו זמן.

במקביל ללימודים, השתלמתי בשני תחומי עבודה: גידול דבורים וגידול מטעים. המסירות לעבודה הייתה שם דבר במקווה ישראל. זה לא היה דבר נדיר שהיינו קמים ב-5 בבוקר לגפר את הכרם נגד קימוחן לפני התחלת הלימודים ב-7 בבוקר. ערכים אלו של מסירות והשגיות בעבודה הם נכס נוסף שמאפשרים התמדה והצלחה בחברה תחרותית.

מרבית בני כיתתי הלכו לגרעין נח"ל שאורגן ע"י הקיבוץ "פלמח צובא". אחרי תקופה קצרה של שהייה בקיבוץ לאחר תום הלימודים התגייסנו לנח"ל באוקטובר 1957. הקצינה שלקחה את הגרעין שלנו למחנה 80 לטירות מן הקיבוץ הייתה יעל דיין (מסופקי אה היא זוכרת זאת). השירות היה בתקופה שקטה שלאחר מלחמת קדש. עלה בגורלי ללכת לקורס מכ"ם בבית דאראס ואז הוצע לי כתלמיד מצטיין בבית הספר החקלאי להצטרף כמדריך ומורה במדרשה של הנח"ל. במסגרת זו בצבא שהייתי עד סוף השירות. ההוראה במדרשה של הנח"ל דרשה הרבה לימוד עצמי של חיידושים בתחום

בין היתר מלאתי בין השנים 1981-1986 את תפקיד מנהל המחלקה לוירולוגיה של צמחים, בין השנים 1989 ל-1994 את תפקיד מנהל המכון להגנת הצומח ובין השנים 1999 עד 2003 את תפקיד סגן ראש מינהל המחקר החקלאי לשיתוף פעולה בינלאומי. בין היתר השלמתי ארבע תקופות השתלמות בנות שנה או יותר (שנות שבתון): ב-1975 באוניברסיטה של קליפורניה בברקלי; ב-1982 באוניברסיטה של קנטאקי בלקסינגטון; ב-1989 באוניברסיטה של אורגון בקורבליס; ב-2003 בתחנת המחקר של ה-Institut National Recherche Agronomique באביניון וב-2004 Centro Nazionale delle Ricerche במכון לוירולוגיה של צמחים בטורינו איטליה. באיטליה אף השתתפתי בהוראה של וירולוגיה כמרצה אורח באוניברסיטה של Udine, באוניברסיטה של Modena ובאוניברסיטה של Torino. כמו כן, הוזמנתי כמרצה אורח לכנס השנתי של חוקרי הוירולוגיה הצרפתים בפברואר 2002 שנערך בעיירה האלפינית וב-2004 בכנס השנתי של הוירולוגים האיטלקים שנערך בעיירה הקסומה Orvieto.

משלחת מדענים ממרכז וולקני למכון המחקר ברותהמסטד בשנת 1969 באנגליה. הביקור היה במסגרת שיתוף פעולה בין המוסדות. המשלחת הישראלית כללה מדענים מתחום הגנת הצומח וקרקע מים וסביבה, בני רקח רביעי מימין. בשורה התחתונה בין המשתתפים מהארץ הפרופסורים שטיינברג, קרן, שפיגל, מיגלגרין ופוקס. האחרון בשורה התחתונה הוא פרופ' ג'ון פיקט, חתן פרס וולף היוקרתי שהוענק בכנסת בשנת 2008.

הייתי שליחו של משרד המדע ומשרד החקלאות לקרנות המחקר של האיחוד האירופי בין השנים 1994 ל-1998, ונשלחתי על ידו ועל ידי משרד החוץ לשליחויות מקצועיות רבות לסין, לדרום אפריקה, לרפובליקה הדומיניקאנית, לפרו ולאיטליה.

כמו רבים מחברי, השתתפתי במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים כלוחם בחטיבת הנגב. ב-1975 נעשה שימוש בהתמחות האזרחית שלי והתבקשתי לעבור קורס קציני אב"כ. לאחריו, שימשתי כקצין אב"כ במילואים במרכז אב"כ של ההנדסה הקרבית. הפעם האחרונה ששרתי במילואים הייתה במלחמת המפרץ הראשונה, בה מלאתי תפקיד בעל משמעות בהתראה על נפילת הטילים.

נולדו לנו ארבעה ילדים (בן, בת ותאומות) שלושה מהם עוסקים היום בהיי-טק ואחת היא עורכת דין מצליחה.

יש לנו כיום חמישה נכדים, ארבעה בנים ונכדה אחת, ומהן כמו מן הילדים יש לנו נחת.

אני מאוד גאה בתלמידים שהעמדתי הן כמורה בתיכון או באוניברסיטה והן כמנחה לעבודות גמר ודוקטורט. רבים מן התלמידים הללו נושאים היום משרות חשובות באוניברסיטאות, במכוני מחקר בהדרכה, במחקר ובתעשייה ביוטכנולוגית. עם פרישתי לגמלאות, אני מסתכל אחורה ויודע שהגרעין להצלחה בקידום אישי נזרע בילדות. תמיכה מנטאלית ועידוד של ההורים, כושר התמדה, דבקות במשימה ועבודה קשה דרושים נוסף לכישרון.

אני משוכנע שילדים רבים כמו ילדי ונכדיי אשר זכו לתנאים טובים פי כמה מאלו שזכינו להם אני ואחותי יכולים להגיע רחוק. בתנאי שיהיו להם מורים ומדריכים מסורים והורים אכפתיים כמו אלו שהיו לי בראשית דרכי כילד עולה בן תשע מטריפולי.

נובמבר 1958. טקס סיום קורס מכים של הנח"ל. בני רקח שני מימין בשורה הקדמית. בתמונה מפקד הנח"ל ד"ר איתמר ברק. האחרון בטור הרס"ר הידוע גנץ. מפקד המחלקה, יורם מילנר לימים פרופסור לכימיה ביולוגית באוניברסיטה העברית.

מענק מחקר אמריקאי שהוא קיבל. הדבר דרש ממני התמסרות מלאה, אבל קיבלתי שכר מלא. מסיבה זו, נאלצתי לעזוב את ביה"ס "כנות" שכה אהבתי לדירה צנועה בראשון לציון שאותה רכשתי בהלוואות והתמסרתי כולי למחקר של שעות ארוכות משך שש השנים הבאות. עבודת המחקר עסקה בהיבטים פיזיולוגיים של רב הצורניות של כנימות עלה, ועסקה באספקטים תזונתיים, התנהגותיים וביוכימיים המובילים לשינויי בצורה של פרטים זהים מבחינה גנטית.

את עבודת הדוקטורט סיימתי ב-1972. ומייד עם סיום הדוקטורט, התקבלתי כחוקר מן המניין במחלקה לוירולוגיה של צמחים, במכון להגנת הצומח במרכז וולקני. במחלקה זו התקבלתי לעסוק בתחום מוגדר של לימוד העברת מחלות נגיפיות של צמחים ע"י חרקים. נושא המחקר הזה דרש יידע על חרקים, על נגיפי צמחים, ועם הזמן דרש מיומנות גם באפידמיולוגיה, ביוכימיה, מיחשוב, ובשנים האחרונות גם בביולוגיה מולקולארית.

פרופ' י. הרפז, שהיה מורי בתואר השני, לימד את התחום לתואר שני ושלישי בפקולטה לחקלאות. עם פטירתו הבלתי צפויה, ב-1987, התבקשתי ע"י דיקן הפקולטה ללמד קורס זה באוניברסיטה. מאז ועד היום הזה, לימדתי קורס מדי שנה או שנתיים.

הן במרכז וולקני והן באוניברסיטה העברית, קודמתי לדרגות הולכות ועולות עם ריבוי מספר עבודת המחקר שפרסמתי ומספר תלמידי המחקר שהעמדתי. ב-1986 קודמתי לשרגה הגבוהה ביותר בדירוג עובדי המחקר הממשלתיים, ב-1990, קודמתי לתואר פרופ' חבר עמית באוניברסיטה בעברית בירושלים וב-1992 קודמתי שם לדרגת פרופסור מן המניין עמית.

בני רקח, מנהל המכון להגנת הצומח, מקבל את פני גורבצ'וב, הנשיא לשעבר של בריה"מ בביקורו במרכז וולקני בשנת 1992

תזמורת נצני לבלוב בבית המורשת שבחסות וולטר ארביב

וולטר ארביב, בן הקהילה, איש רב פעלים אשר במשך שנים הראה ברוחב לב את נדיבות ליבו בתרומות לארגון העולמי (מלחמת לבנון השנייה, חיילי צה"ל ומפעל הילדים האתיופים), היום במאמר של דוריס סטראב אפשטיין. נח'ה.

רב פעלים וחסד

דיוקנו של וולטר ארביב, יליד לוב, פליט של פוגרום בטריפולי, שהקים לימים חברה חובקת עולם המושיטה סיוע לתושבים באזורים מוכי פגעי טבע וסכסוכים מזוינים

מאת: דוריס סטראב אפשטיין

אנטיכויטיקה בשווי של 400,000 דולר לסודאן אשר הועבר למחנות הפליטים בדרפור. ארביב נחלץ לפעולה מהירה גם כאשר הצונאמי היכה את דרום מזרח אסיה. ישתי דקות לאחר שקיבלנו את הידיעות האנשים שלנו כבר הכינו את עצמם ואת המטוסים לתנועה. לאחר שלוש שעות המטוסים כבר היו באוויר וכשהם נחתו המים צדין כיסו את מסלולי הנחיתה, הוא מספר. הצוות של החברה הביא עימו ציוד רפואי והחזיר מקצת מהאזרחים האיטלקים שנקלעו לצונאמי.

במשימה אחרת במזמביק הם התורדעו למציאות הקשה במדינה, בה ילדים רבים איבדו את רגליהם כתוצאה ממוקשים הורועים בשטח. החברה העניק סיוע כספי להקמת מרכז הכשרה של חבלנים המתמחים בפרוק מוקשים וסייעה ליצירת קשר בין בית החולים Sickkids לבין מרפאות מקומיות. אירוע יוצא דופן אירע ברוואנדה במהלך משימה לפינוי צוות של האו"ם כאשר במקום נמצאו 900 ילדים נטושים. אנשי החברה סייעו להקים בית יתומים זמני לטיפול בילדים. "כאשר אתה מגיע למדינה אתה הופך להיות חלק מהמדינה וכדי לישון טוב בלילה חייבים לעשות משהו למענם", אומר ארביב. לאחר רעידת האדמה באיטליה שיתפו ארביב ומסדרות הקהילה היהודית של טורונטו פעולה בהעברת סיוע רפואי לנפגעי רעש האדמה באיקילה.

עם אלכס שניידר, ידידות ארוכת שנים

בית הלכנים האדום ונמוך הקומה בדראונטאון של טורונטו נראה צנוע במראהו לעוברים ושבים. קשה להאמין שאלה הם המשרדים של חברת SkyLink Aviation המקיימת פעילות ברחבי העולם וזוכה להצלחה גדולה. במשך 25 השנים האחרונות מטוסיה של החברה הגיעו כמעט לכל מקום על פני כדור הארץ כחלק ממישימותיה להעביר אספקה לאזורים שנפגעו מאסונות טבע ומלחמות, הכוללת תרופות, מזון, עובדי סיוע, פינוי פליטים וסיוע מרצנת. פעילות זו אינה נטולת סיכונים. לא אתה נורתה אש לעבר המטוסים והיו גם נפגעים.

היאור דיסקרטי וצנוע הולם את וולטר ארביב, יהודי ממוצא לובי, אשר עם שותפו סוגיט בברה, סיקי ממוצא אפריקה, ייסדו את החברה. בכל יום 120 מטוסי שעליהם מוטבע הלוגו של SkyLink יוצאים לביצוע המשימות שהוטלו עליהם באזורים המסוכנים של העולם. לעיתים קרובות ארביב אינו מחכה

מ-120 מיהודי הפלשמורה. משפחות אלה חיו עד אז בבקתות ברץ בתנאים קשים ביותר כשהם ממתנים עד אשר לאישור בקשותיהם להגירה לישראל. בחודש יוני של אותה שנה הוא ארגן משלוח של תרופות וציוד

לפעולה של הממשלות והוא יזום במימון עצמי העברת סיוע למקומות בהם קיים צורך רחוף במיוחד. כך למשל בשנת 2006 בשיתוף פעולה עם הפרדציה היהודית של טורונטו הוא הביא מאתיופיה לישראל יותר

מימין: וולטר, האישה שאיתו, איזי ארביב וחי"כ סילבן שלום

וולטר ארביב נולד בתוניסיה ב-1941. הוריו, שמרצאם מלוב, נמלטו מהנאצים במלחמת העולם השנייה. הם שבו ללוב כשוולטר היה בן שנה ושם הוא גדל כבן שני למשפחה מהמעמד הבינוני אשר חיה בלוב במשך דורות. כשיחה איתו ניתן היה לראות כיצד פניו נעשים רכים יותר כאשר הוא נזכר בילדותו ובחיוו בלוב, בה היהודים התגוררו בדרך כלל בטריפולי או בבנגאזי. למשפחתו היה בית מרווח בעיר טריפולי והם שמרו את רמת חיים טובה. "לזה הייתה מקום

טוב עבורנו ועבור הקהילה היהודית אשר הייתה באותה תקופה חזקה", הוא נזכר. ארביב דיבר ערבית ואיטלקית שהייתה שפת האם של אימו ולתרבות האיטלקית הייתה השפעה על חייו והוא למד שנתיים בבית ספר תיכון באיטליה. הנעתו לאיטליה הייתה בנסיבות קשות. בעקבות ההסתה נגד ישראל והיהודים לאחר מלחמת ששת הימים ברצף פוגרום בקהילה היהודית של טריפולי ובית משפחת ארביב הועלה באש והם נאלצו לעזוב לאיטליה שקיבלה אותם בידיים פתוחות.

באיטליה החל ארביב לעבוד במסגרת קבוצה שסייעה ליהודים לזכים אתרים להגיע למתנות הפליטים ולאחר מכן לעלות לישראל. ב-1969 הוא הגיע לישראל עם אימו (אביו נפטר קודם לכן) ואחיו ג'ק ללא פרוטה בכיסו והחל לעבוד בסוכנות נסיעות. שנים לאחר מכן הוא ארגן את הטיולים הראשונים מישראל למצרים. עסקיו קיבלו תנופה כאשר החל לארגן טיסות תובלה ל-6,000 חיילי הצי השישי שהיו מוצבים בישראל. את אשתו אדי גולדבלום, תושבת טורונטו, הכיר ארביב בישראל כאשר היא הגיעה לביקור כתיירת. הם השתקעו בטורונטו ב-1987 ולהם שני ילדים: סטיבן נשוי ואב לילד

"שליט לוב מועמד קדאפי", מספר ארביב, "ניסה להשמיד את הנוכחות היהודית בלוב וכיום הילדים אינם יודעים שהייתה קהילה יהודית במדינה ואפילו כביש מהיר נסלל מעל בית הקברות היהודי".

לא מכבר נטל ארביב חלק, כשליח מיוחד של הקונגרס היהודי קנדי, בוועידת רומא של הארגון צדק ליהודים ממדינות ערב. הפרלמנט האיטלקי שמע עדויות על קורותיהם של 850,000 יהודים ממדינות ערביות, כולל לוב, אשר אזרחותם נשללה מיד לאחר הקמתה של מדינת ישראל. שר המשפטים לשעבר של קנדה, ארווין קוטלר, שדיבר בשמם של היהודים ממדינות ערב אמר, כי בהתייחסות לסכסוך במזרח התיכון משמיטים בדרך כלל את הפליטים היהודים ומתמקדים אך ורק בפליטים הפלסטינים. הוא תיאר כיצד מדינות ערב פעלו נגד האזרחים היהודים כמו משפחת ארביב באמצעות שליטת זכויות, הפקעת רכושם, מעצרים שרירותיים, עינויים ואף מעשי רצח. ארביב מספר, כי קדאפי שהה ברומא באותה עת רוצה לפגוש אותם, אך הם דחו את ההצעה כיוון שהיה זה יום שבת. קדאפי הזמין את היהודים לשוב ללוב כשהוא מתנער מכל אתריות למעורבות לפוגרומים שפרצו ב-1967. על השאלה אם ישוב ללוב אומר ארביב: "הם שרפו את הבית שלי. יש לי זיכרונות טובים מהתקופה שקדמה למלחמת ששת הימים ואיני רוצה לחזור ללוב ולקלקל את הזיכרונות האלה".

ודנה. בטורונטו הוא החל הכול מחדש. משרד הנסיעות הראשון שלו כלל חדר אחד ברחוב Gloucester. לאחר מכן הוא חבר לסוכן הנסיעות סורגייט בברה ויחד ייסדו את חברת SkyLink Aviation. המשימה הראשונה שקיבלו מהאר"ם הייה לספק תובלה למשקיפי האר"ם בנמיביה.

"כאשר אתה מגיע למדינה אתה הופך להיות חלק מהמדינה וכדי לישון טוב בלילה חייבים לעשות משהו למענם"

לארביב משפחה בישראל והוא מקפיד לשמור על קשר חזק למדינה. בבחירות של שנת 1999 הוא הטיס 1,600 ישראלים המתגוררים בקנדה ובארה"ב לישראל על מנת לממש את זכותם להצביע בבחירות לכנסת. הוא תרם ביד נדיבה למוזיאון שהוקם באור יהודה לתיעוד קהילת לוב, שהייתה האחת הקהילות היהודיות העתיקות ביותר, אשר יהודים מקרבה מצאו אותמותם במחנות הריכוז דוגמת ברנן בלזן.

פעילות הארגון העולמי בטקסי הזיכרון לשואה ולגבורה

מאת: מאיר כחלון

מר דוד הגואל, בלווי רעייתו, הניחו זר פרחים בטקס המרכז ב"יד ושם", בשם "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב".

ההיסטוריון יעקב חג'ג-לילוף הועלה בשידור חי ביומני החדשות של כמה תחנות רדיו ארציות ואזוריות. בהם נתן סקירה קצרה על קורותיהם של יהודי לוב במלה"ע השנייה.

ברחבת "מרכז מורשת יהודי לוב" באור-הודה (23.4.2009), התקיים "טקס יזכור", לנספים בשואה ולנופלים במערכות ישראל, במעמד בני משפחות השכולות ומאות מבני הקהילה, נחנך "ביתן יזכור" המשודרג, והנחו זרים ע"י מר ראובן דורון ומר חיים בן-דוד. הטקס נפתח במחזזת שירים של חבורת הזמר "פעמי לבלוב" ומקהלת "ניצני לבלוב", והדלקת משואה ע"י אברהם רג'ניאנו ודוד עטיה.

פרקי בתהילים וקדיש נאמרו. מר מאיר כחלון נשא דברים. גב' דינה דנון-דבוש וגב' תקוה יולזרי-נעמן קראו השירים "הגב שלא נכפף" של ר' פריזא זוארץ ו"גאדו" של התלמיד חיים דבאן. בהמשך, התקיים "טקס הצדעה לצה"ל ולכוחות הביטחון", במעמד של סגן שר הביטחון ושל מפקד סיירת הצנחנים. בטקס הונף דגל המדינה לראש התורן ע"י לוחמי סיירת הצנחנים. מפקד הסיירת נשא דברי פתיחה בהם העלה על נס את הקשר ושיתוף הפעולה עם "הארגון העולמי", שאימץ את סיירת הצנחנים. גב' דבורה טבול-אדאדי וגב' איילה חגי-נעים קראו את "מגש הכסף" של נתן אלטרמן ו"חופים" של נתן יונתן. לקראת סיום,

"הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב" יזם ונטל חלק, כמידי שנה, בשידורי הרדיו, בימי העיון ובטקסי הזיכרון לשואה ולגבורה: לקראת יום הזיכרון לשואה ולגבורה (19.4.2009), הוזמן ההיסטוריון יעקב חג'ג-לילוף, מנהל המכון ללימודים ולמחקר יהדות לוב, ל"טקס יזכור" במסדר ז'בוטינסקי, להרצות על יהודי לוב בתקופת מלחמת העולם השנייה.

בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה (20.4.2009), שודרה ב"רדיו אמצע הדרך 90FM", תוכנית מקיפה (במשך 75 דקות), על "שואת יהודי לוב" בהנחייתו של מר בועז אורגד. לאולפן הוזמן ההיסטוריון יעקב חג'ג-לילוף, שנתן סקירת רקע על יהודי לוב בתקופת מלה"ע השנייה.

בתוכנית הועלו לשידור ניצולים, שסיפרו קורותיהם במלחמה מר שלום ארביב, שהיה במחנה עבודות הכפייה בסידי-עזאז והיה עד להריגתו של יוסף זנגו ז"ל; מר ראובן דורון (דבאן), שהיה במחנה הריכוז בג'אדו ובו נספה אביו; מר אברהם רג'ניאנו, שהיה במחנה הריכוז אינסברוק-רייכנאו, שבאוסטריה ובו ניספה אחיו; בני הזוג סוזי ואברהם דורון (דואני) - סוזי, שהייתה במחנה הריכוז ברגן-בלזן בגרמניה, ואברהם, שהיה במחנה הריכוז בג'אדו. כמו-כן, הועלה לשידור מר מאיר כחלון, יו"ר "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב", שסיפר על המאבקים להכרה ביהודי לוב "ניצולי שואה".

חבר הנהלת "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב",

הדלקת משואה ע"י אברהם רג'ניאנו ודוד עטיה

מפקד הסיירת רב סרן לוסן וחיים בן דוד

אבי פדהצור אוצר המוזיאון נותן הסבר לסגן שר הבטחון על מחנות הריכוז בלוב

ודחיקת כוחות הציר מערבה לתוניסיה ע"י הבריטים עם בני בריתם והחיילים הארצישראליים.

ביום העיון נטלו חלק: "מכון בן-צבי", משרד החינוך, "יד לשריון", העמותה להקמת המוזיאון ללוחם היהודי במלחמת העולם השנייה.

הוצבה תערוכת תמונות של חיילים ארצישראליים, ששרתו בצבא הבריטי בלוב, ומצגת של תמונות רצות על מלה"ע השנייה בלוב, אשר הכין אבי פדהצור, מנהל ואוצר "מוזיאון יהודי לוב".

אלוף (מיל) חיים ארז, יו"ר עמותת "הלוחם היהודי במלה"ע השנייה" ויו"ר עמותת "יד לשריון" פתח את יום העיון.

ברכו: חברת הכנסת גילה גמליאל, סגנית השר במשרד ראש-הממשלה; מר משה זעפרני, מפקח ארצי מורשת קהילות ישראל במשרד החינוך; מר מיכאל גלצר, המזכיר האקדמי של "מכון בן צבי"; מר מאיר כחלון, יו"ר "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב".

בהמשך ליום העיון, נתנו הרצאות: אל"מ (מיל) בני מיכלסון, ההיסטוריון של עמותת "הלוחם היהודי במלה"ע השנייה" ועמותת "יד לשריון" - "חיילי א"י במערכה בצפון אפריקה"; אלוף (מיל) שלמה שמיר, שיומיים לאחר מכן הלך לעולמו - "החיילים הארצישראליים והבריגדה היהודית בצבא הבריטי בתקופת מלה"ע השנייה"; ד"ר חיים סעדון, "מכון בן-צבי"; "יהדות צפון אפריקה בתקופת המלחמה"; מר יעקב חג'ג' לילוף; "המפגש בין החיילים הארצישראליים לבין יהודי לוב".

הנחו את יום העיון תא"ל (מיל) צבי קן-תור, מנהל עמותת "הלוחם היהודי במלה"ע השנייה" וד"ר ויקטור חיון, מנהל מרכז המחקר של "עמי"ת.

אלוף מתן וילנאי, יו"ר הארגון מאיר כחלון אל"מ שלמה צופן וראובן דורון

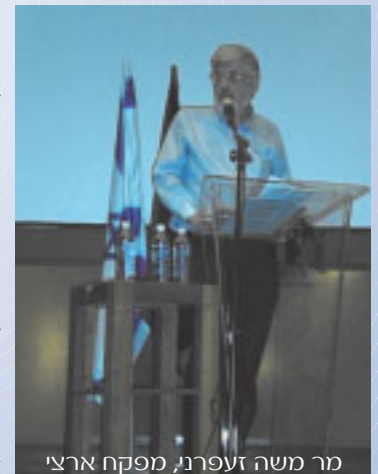
נערך מצעד דגלנים מרהיב בליווי השיר "שאו ציונה נס ודגל" ששרו ילדי "פרחי בלוב".

האלוף (מיל) מתן וילנאי, הביע התפעמותו מהביקור במוזיאון, מחשיפתו להיסטוריה ולמורשת יהודי לוב, הציונות, ההכשרות, ההגנה, ההעפלה הבלתי-לגאלית, תנועות הנוער, החינוך העברי והעלייה הגדולה.

האלוף עמד על חשיבות הנצחת הנופלים במערכות ישראל, הנספים במלה"ע השנייה וקורבנות הפרעות, ועוד יותר, על חשיבות שימור המורשת והנחלתה לדור הצעיר ולדורות הבאים.

לאחר "התקוה", הציבור הוזמן לצפות בסרט "שאלה של זמן" על שואת יהודי לוב.

ב"יד לשריון" בלטרון (7.5.2009), התקיים יום עיון "צפון אפריקה במלה"ע השנייה: לוחמים יהודים ויהודים מקומיים" - תאריך המציין 66 שנים לסילוק הכוחות הגרמניים הנאציים והאיטלקים הפשיסטיים, מאדמת אפריקה-מלוב ומתוניסיה. מצד אחד, "מבצע לפיד" - נחיתת בנות הברית במרוקו ובאלג'יריה והתקדמות מזרחה לכוון תוניסיה, ומנגד "המערכה באל-עלמיין" - שחרור לוב

מר משה זעפרני, מפקח ארצי

שניים מבאי הכנס מקשיבים להרצאות

האלוף שמיר משוחח עם נחצ'ה, אבי פדהצור ומנשה עינבר

אירועים בקהילה

מאת: יעקב חג'ג' - לילוף

19.3.09 - בבית-כנסת "אוהל רחל" ברמת-גן, התקיימה ה"הילולה" המסורתית של ר' יעקב רקח זצ"ל.

24.3.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב" באור-יהודה, התקיים טקס ה"בסיסה" המסורתי.

26-28.3.09 - במלון "גולדן טוליף" בטבריה, התקיימה ה"הלבוביאדה" השנתית, שבמהלכה התקיימו: הפלה לובית, בהשתתפות הזמרת שלומית בוחניק והצמד יהודית אנושי-סמיה ויוסף מימון; הרצאות; מפגשי תרבות ומורשת; סיפורים מבית אבא "כאן ומכאן"; סיורים; ועוד

30.3.09 - באוניברסיטת תל-אביב, התקיים כנס בנושא: "לאומיות, חילון ודת במזרח התיכון", שכלל הרצאה של פרופ' יהודית רוני - "לאומיות ואסלם קיצוני בלוב: מתח אלים בין דת לפוליטיקה".

12.4.09 - במושב יציץ, התקיים טקס "ברכת האילנות" בניהולו של מר רפאל זרוק, מנהל "מכון גנזי רפאל" להפצת מורשת יהודי לוב ויו"ר ועדת בתי-הכנסת בארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

16.4.09 - במושב בית-שקמה, התקיימה ה"הילולה" המסורתית של ר' כמוס ימין זצ"ל.

21.4.09 - באודיטוריום "אדאדי" בת-ים, התקיימה "עצרת התייחדות" עם זכר הנספים בשואה בלוב, במעמד בני משפחות הנספים והניצולים, ראש העיר בת-ים וסגנו.

27.4.09 - בבסיס חיל-האוויר פלמ"חים, התקיים טקס "יום הזיכרון" המרכזי של חיל-האוויר לנופלים במערכות ישראל, שבו נטלה חלק מקהלת "ניצני לבלוב", מיסודה של "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב".

6.5.09 - בית-הכנסת "היכל שלמה", בשיתוף "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב", ערכו לבני הקהילה ביקור והשתתחות על "קברות צדיקים" בגליל

11.5.09 - ב"צלאת' בושאיף" - במושב זיתן, התקיימה ה"זיארה" המסורתית של ל"ג בעומר.

21.5.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיימה עצרת זיכרון ליוסף גויטע ז"ל, והשקת ספרו "מהכשרה להגשמה", והסרת הלוח מביתן ההעפלה המשודרג במוזיאון.

4.6.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיימה ה"הילולה" המסורתית של ר' כמוס עגיב זצ"ל.

9.6.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיים טקס הענקת מלגות ל-40 סטודנטים מבני הקהילה.

18.6.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיים מופע של שירים נפוליטנים עם הזמר בני צרפתי.

23.6.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיים ערב פרידה והוקרה לעו"ד יצחק בוכבזה, ראש העיר היוצא של אור-יהודה.

13.7.09 - בבית-הכנסת "עולי לוב" ביפו, התקיימה ה"הילולה" המסורתית של ר' כמוס פלאח זצ"ל.

23.7.09 - בבית-כנסת "בית אל" בבת-ים, התקיים שיעור ללימוד קניות תשעה באב, בהדרכתו של מר רפאל זרוק, יו"ר ועדת בתי-הכנסת.

23.7.09 - בערוץ 23 של הטלוויזיה שודר החלק הראשון של התוכנית "שם נולדתי" על יהודי לוב.

12.8.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיים מפגש חברים של בני הקהילה באיטליה ובעולם עם בני הקהילה בארץ.

18.8.09 - בבית-כנסת "שערי צדק" בנתניה, התקיימה ה"הילולה" המסורתית של "זע"יר דרנה".

27.8.09 - ב"מרכז מורשת יהודי לוב", התקיימו ערב עיון ועצרת זיכרון במלאת שנה לפטירתו של רפאלו פלח-קיש, המייסד והנשיא הראשון של "הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב".

ביקור של שגריר קנדה מר ג'ון אלן ורעייתו במוזיאון

כאן לבושים ברדיד (זדאד) וברט טריפוליטאי

ניצני לבלוב בבסיס חיל האוויר

זכרו של האיש היקר - יוסף גויטע

רינה גויטע רעייתו של יוסף ז"ל

יד ושם לנספים בשואה

איסוף ורישום קורבנות השואה מקרב יהודי לוב

במאגר השמות של "יד ושם": מתוך 712 יהודים, אשר נספו בשואה מקרב יהודי לוב, רק 280 מהם רשומים במאגר השמות של "יד ושם". אי לזאת, "הארגון העולמי של היהודים יוצאי לוב" נרתם לסייע ל"יד ושם", להשלים, ככל שניתן, רישום יתרת הנספים מקרב יהודי לוב, בפרויקט ההנצחה "איסוף שמות הנספים בשואה".

אנו קוראים לבני הקהילה, ליטול חלק בפרויקט הנצחה חשוב זה, ולרשום את שמות הנספים של כל אחד ואחד מהם באמצעות מילוי דפי העד - טפסים מיוחדים המתעדים פרטים ביוגרפיים של הנספים, שבאמצעותם מתאפשר להנציח את הקורבנות ולהזדהות עם זיכרונם.

לקבלת דפי עד למילוי ידני או לסיוע במילוי הדפים בידי מתנדב שיגיע אליכם, נא לפנות טלפנית: 02-6443808, או בפקס: 02-6443409, או בדוא"ל: volunteers@yadvashem.org.il ניתן גם למלא דפי עד מקוון באתר של יד ושם: www.yadvashem.org

ניתן להיעזר במרכז המורשת באור יהודה בטלפון: 03-5336268/72 וכן לקבל פרטים ולהוריד טפסים באתר הארגון העולמי: www.livluv.org.il

ברצוננו לציין, כי דפי העד יסייעו לנו להכין מצגת מעודכנת של הנספים ב"בית הנצחה" לקורבנות השואה, שבמוזיאון יהודי לוב, באור-יהודה.

אנו פונים אליכם מעל דפי כתב העת "לבלוב": אנא אל תחסכו מעצמכם שיחת טלפון כי לכל איש יש שם, ולכל ילד יש את שמו ולנו אסור לשכוח אף לא אחד, זו הצוואה של הניספים.

במאמר שכתב ידידנו איש הנהלת האירגון ז'אק ארביב, במפגש לזכר הניספים במונטה סאן סבינו שבאיטליה, ציטוט מתוך ראיון שהיה לראלף בלומנטל מהעיתון "הראלד טריביון" מה-26 בספטמבר 2006 וכך נכתב: כאשר נשאל שמעון וזנטל מדוע הפך לצייד נאצים במקום להמשיך בקריירה רווחית של אדריכל? הוא השיב: "אני איש דתי מאמין באלוקים ובחיים שאחרי המוות, כשנגיע לעולם הבא ונפגש במיליוני האנשים שהושמדו, הם ישאלו אותנו מה עשית? תהיינה הרבה תשובות, אחד יאמר הייתי תכשיטן, השני יגיד שהתעסק בשוק שחור של קפה וסיגריות אמריקאיות, אחר בנה בתים ואני אומר: **לא שכחתי אתכם!**".

לנו אסור לשכוח אותם - נפנה לאסנת שגיא טלפון: 02-6443808, ונדאג כקהילה שלא יהיה נספה מיהדות לוב שלא ירשם בהיכל השמות ביד ושם למצבת נצח.

אירועים המתוכננים בקרוב...

1. 3-5.9.09 - במלון "בלו-ביי" בנתניה, יתקיים סוף שבוע "עת שערי רצון".
2. 5.10.09 - ב"צלאת' בושאיף", תתקיים "הזיארה" המסורתית של "שמחת בית השואבה".
3. 20.10.09 - במרכז הכנסים הבינלאומי במכללה האקדמית אשקלון (במסגרת עין יהודית - פסטיבל עולמי השישי לסרטים יהודיים), יתקיים אירוע לציין 60 שנה לעלייה הגדולה מלוב.

פרופ' פרידמן

מר רפאל זרוק

דר' בנימין נעמן

ערב בסיסה במורשת יהדות לוב

ערב לכבודו של יצחק בוכובזה, ראש עיריית אור יהודה לשעבר, וקבלת תעודת "יקיר העדה".

הנציגים בכנס בתמונה משותפת: סטנלי א. אורמן, גב' דחור נציגת עיראק, גב' בובליל ולדמן, מר הללי נציג טוניס, חברת פרלמנט פיאמה, זוזו מימון נציג לוב, מר חלומי נציג אלג'יר, הר' דוד מגנאג'י נציג לוב, גב' זמיר נציגת מצרים.

צדק צדק

ארגון "צדק ליהודים יוצאי מדינות ערב", הקונגרס היהודי האירופאי והקהילה היהודית ברומא כינסו מנהיגים יהודים ברומא בחודש יוני 2009 לשימוע בפני הפרלמנט האיטלקי.

תרדופ!

מאת: ז'וז'ו יוסף מימון

באירופה ולכן אנו דורשים מהמוסדות האירופאים והממשלות האירופאיות להשמיע את קולן ולבקש שהעיוות ההיסטורי הזה יתוקן. אנו מברכים את הפרלמנט האיטלקי על טיפולו הרציני בנושא ואנו מעודדים מדינות אחרות באירופה לנהוג באופן דומה.

בנוסף לשימוע בפרלמנט, ארגון "צדק ליהודים יוצאי מדינות ערב", הקונגרס היהודי האירופאי והקהילה היהודית באיטליה קיימו סדרת פגישות לכ-30 נציגי הקהילות היהודיות של יוצאי מדינות ערב מכל רחבי אירופה, ארה"ב וישראל, כולל משלחת מארגון יוצאי לוב העולמי שכללה את מאיר כחלון, זא'ק ארביב, ג'וג'ו יוסף מימון, ונחציה-נחום גלבוע.

בעקבות דיונים אלו התקבלה הצהרת העקרונות שלהלן:

1. על מנת שתהליך השלום במזרח התיכון יהיה אמין ובר קיימא עליו לטפל בזכויות של כל פלטי המזרח התיכון, כולל כמעט מיליון יהודים מצפון אפריקה, המזרח התיכון והמפרץ הפרסי.
2. בכל פרום פוליטי, בו יוזכרו הפלטים הפלשתינאים, יש להזכיר את הפלטים היהודים מצפון אפריקה, המזרח התיכון והמפרץ הפרסי.
3. הקריאה לטפל בזכויות הפלטים היהודים אינה מהווה מסע כנגד זכויות הפלטים הפלשתינאים.
4. על מנת להשיג פיוס אמיתי ובר קיימא כל הצדדים לסכסוך צריכים לחקור, לשמר וללמד את ההיסטוריה והמורשת של יהודי צפון אפריקה, המזרח התיכון והמפרץ הפרסי.
5. הזכויות של היהודים מצפון אפריקה, המזרח התיכון והמפרץ הפרסי כוללים שימור המקומות הקדושים, הגנה על אתרי מורשת, על רכוש קהילתי ומתן גישה לארכיונים ורישומים.
6. כל פתרון כולל של הסכסוך במזרח התיכון שיכלול פיצוי של הפלטים הפלשתינאים וצאצאיהם חייב לכלול פיצוי סימטרי ומלא ליהודים יוצאי ערב וזאת מבלי כל קשר לשנים בהם הם עזבו את מדינות ערב או למקום מגוריהם הנוכחי.
7. בעוד שארגון "צדק ליהודים יוצאי מדינות ערב" (JJAC) יקדם את הנושא ברמה הבינלאומית, על כל ארגון קהילתי חלה האחריות להמשיך לקדם את הטיפול באינטרסים של קהילתם.

בנוסף לדיון הכללי, הוחלט שיהודי לוב יבחנו באופן עצמאי דרכים לדרוש חלק מ-5 מיליארד דולר פיצויים שממשלת איטליה החליטה להעביר ללוב בעבור שנות הכיבוש שלה את לוב - וזאת עקב העובדה שיהודי לוב סבלו בשנים אלו באופן יחסי יותר מכלל האוכלוסייה (חוקי הגזע, חוקי השבת וכו').

ב 16 ליוני, 2009, נערך לראשונה שימוע בפני הפרלמנט האיטלקי, בנושא הפלטים היהודים ממדינות ערב, בוועדה לענייני החוץ. בפני הוועדה העידו פרופסור דויד מגנזי, יו"ר המחלקה לתואר מוסמך בלימודי השואה באוניברסיטת רומא ושר המשפטים לשעבר של ממשלת קנדה מר ארווין קוטלר.

מר קוטלר אמר בעדותו: "באירור של כ-60 שנה, הגיע הזמן להכליל את הנרטיב של הפלטים היהודים ממדינות ערב כחלק מהותי מהנרטיב של הסכסוך במזרח התיכון." "על העולם להכיר בכך שבסכסוך במזרח התיכון התקיימו שתי "נכבות", האחת יהודית והשנייה ערבית. אך בעוד שהערבים הכריזו מלחמת שמד על ישראל וסירבו לקבל את תוכנית החלוקה, חשוב לזכור שיהודי המזרח התיכון לא הכריזו מלחמה על מדינות מושבם. למרות זאת, כ-850,000 יהודים אולצו לעזוב את בתיהם, רכושם ומורשתם ממדינות בהם חיו במשך אלפי שנים."

פרופסור מגנזי תיאר את חוויותיו האישיות והמשפחתיות כאשר נאלצו לעזוב את לוב ב 1967. בין היתר, הוא תיאר את הנזק הנפשי שעקירה זו חוללה.

השימוע התקיים מיד לאחר נאום ראש הממשלה נתניהו באוניברסיטת בר אילן שבו הוא ציין: "ישראל הקטנה קלטה בהצלחה מאות אלפי פלטים יהודים ממדינות ערב שעזבו את בתיהם חסרי כל."

בנוסף, שגריר ישראל בארה"ב, מיכאל אורן, בראיון ב-16 ליוני, 2009 אמר: "בעיית הפלטים, גם בעיית הפלטים הפלשתינים וגם בעיית הפלטים היהודים יוצאי מדינות ערב, שהוכרחו לעזוב את מדינות ערב, הינה נושא יסודי בתהליך השלום." משה קנטור, נשיא הקונגרס היהודי האירופאי, ציין "סיפורה הנשכח של היציאה ההמונית של יהודי מדינות ערב חייב להיות חלק מהמשא ומתן לשלום. פלטים רבים בנו את חייהם מחדש

מר מאיר כחלון, מר הללי וגב' בכור

הנציגים בכנס ברומא

Mafrum
per Tutti
Con Tutti i Sensi!

מפרום
פר טוטי
עם כל האושים!

פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת... כך מתחיל שירו של שלמה ארצי מילים של אמיר גלבוע וכך... בעשרה במרץ 2006, עולה הפורום של "מפרום פר טוטי" שנוסד ע"י רפאל ברקי לרשת והיום רשומים בו כ-1250 משתתפים.

השיח בפורום כתוב בעיקר באיטלקית, ונסב על נושאים שונים. ייחודו של הפורום "מפרום פר טוטי" שחיבר מכל קצוות תבל ולא דווקא יהודים, המכנה המשותף בין כולם שחיו פרק חיים בלוב. בין משתתפי הפורום, ובעיקר סרג'ו דוייב (מה צ'רוחש עלינה) ביחד עם יו"ר הארגון מר מאיר כחלון ורפאל ברקי מייסד הפורום (בתמונה למעלה) יצרו פגישת היכרות "לראות את הקולות" בבית המורשת באור יהודה. המפגש היה מרגש, אנשים שלא נפגשו 50 שנה העלו זכרונות, טעמו ממיטב האוכל הלובי, נהנו מתכנית אמנותית שהנחה חבר ההנהלה, ז'אק ארביב. הרי לכם הסיפוח בתמונות.

מאיר אל-סייג ואווה סרור (מגנאג'י)

מאיר אל-סייג, שמעון פרג'ון ואליה מגנ'י

סרג'יו דוייב היחיד והמיוחד

אלה תותחי "מפרחם פר טוטי" (מימין לשמאל): אליה מגנ'י, משה גז, מאיר אל-סייג, עמוס גואטה, אלפונסו דריקס, סרג'יו דוייב, מריה מגנ'י סולומון, פדי מגנ'י

הצופים העבריים בלוב

מאת: יעקב חג'ג'ג-לילוף

הבריטי, הוסמכו להדרכה. מבין המדריכים מינו לראשות התנועה את הרב פריצ'א תייר ואת עמוס (עמישדי) בוכבה. ראשי התנועה, עם מינויים, בסיועם של חיילים ארצישראלים מתנדבים, אשר שרתו בצבא הבריטי בלוב, החלו לגייס נערים לתנועה ובמקביל, הכשירו גרעין של מדריכים נוספים לפעילותם.

פעולותיה הראשונות של האגודה התקיימו באחד מחדרי מועדון "בן-יהודה", ועם גידול התנועה לכדי מאות חניכים בגילאים 10-18, עברה האגודה למבנה גדול ומרווח, בהרשאת הבריטים, שאף סייעו באספקת תלבושות, מכשור וציוד לפעילות צופית. הפעילות הענפה של התנועה, שהייתה אמורה להיות צופית בעיקרה, כפי שבאה לידי ביטוי בפעולות מידי ערב, בתהלוכות רחוב בתלבושת צופית, בחגיגות, בהעלאת מחזות, בתחרויות ספורטיביות, בטקסים ובמחנאות מחוץ לעיר, החלה לקיים בין כתליה גם פעילות ציונית-עברית. על בניין התנועה הניפו את דגל ישראל, התהלוכות החלו לצאת עם דגלי ישראל ושירים עבריים בפי הצועדים, קיימו "משמרות שבת", אספו כספים לקרנות הלאומיות, כמו הקרן הקיימת לישראל, הקימו מקהלה של שירים ארצישראלים, והעלו מחזות בנושאים ציוניים-חלוציים.

פעילות זו, שהייתה בעלת סממנים לאומיים ציוניים, קוממה מאוד את הבריטים ובשל כך, בדצמבר 1948, ביטלו את רשיון פעילותה של תנועת "הצופים העבריים". פעילות התנועה, למרות האיסור, לא פסקה ונמשכה בסתר, במחתרת ובבתים פרטיים, בלא הסממנים הראוותניים. רק כעבור ארבעה חודשים, לאחר מאבק עיקש, חודש רשיון פעילותה של האגודה, בתנאי שלא יוגף עוד הדגל העברי.

ביונאר 1943 שיחררו הבריטים את לוב משליטתה של איטליה הפשיסטית. האגודות הציוניות "מכבי" ו"בן-יהודה", שפעלו עוד בתקופה האיטלקית בלוב, חידשו פעילותן לאחר השיחרור, התעצמו והרחיבו שורותיהן. נתווספו אגודות חדשות, שעיקר פניהן אל הדור הצעיר, הראשונה, מביניהן, הייתה אגודת "הצופים העבריים", שאותה הקימו וטיפחו דווקא הבריטים, מייד עם שיחרור לוב, כבר במרץ 1943.

הבריטים, מתוך כוונה לעודד הקמת תנועת נוער יהודית מקומית בלוב, שלא תהיה לה אוריינטציה ציונית, החליטו להקים את תנועת "הצופים העבריים" בטרפולי. הם הכשירו קבוצת מדריכים, שהיו חברים וותיקים של התנועה העברית "בן-יהודה", ובסיום הכשרתם, לאחר שעמדו במבחנים של מרכז הצופים

מצעד הצופים העבריים

קבוצה משבט הצופים העבריים בטריפולי

עמוס בוכובה

הרב פריצ'א תייר

צופים עבריים במחנה קיץ

הם גם לא נרתעו ליטול חלק במסדרים, בטקסים ובחגיגות יום העצמאות הראשון של מדינת ישראל, שנערכו בלוב, ואף הציבו תורנות של משמר כבוד מצדי הדגל, שהונף מעל בנין העלייה בטריפולי.

יש לציין, שבד-בבד עם הקמת "אגודת הצופים העבריים" בלוב, הבריטים ניסו להקים "אגודת צופים ערבית". נסיון שלא צלח באותה עת.

מדריכי ובווגרי "הצופים העבריים" נמנו על המועמדים המתאימים להימנות על חברי ארגון "ההגנה" אשר הוקם בלוב לאחר פרעות נובמבר 1945, וידע להחזיר מלחמה שערה בפרעות יוני 1948. בווגרי האגודה נמנו גם על הפעילים והמעפילים בהעפלה הבלתי לגאלית מלוב לארץ-ישראל. וכאשר החלה העלייה הגדולה, היו בין הראשונים לסייע בהכנת הנערים בעליית הנוער, ורבים מהם עלו לארץ עם חניכיהם.

מקהלת הצופים העבריים

תהילת ששנה

וברכות לילה

מאת: יוסף זרוק

של ר' יצחק בר ידעיה בשפה ברורה ויפה, ומצאתי לנכון להביאו כאן בתוספת נופך קל ממני:

ר' יצחק בר ידעיה, מחכמי פרובנס במאה הי"ג, תלמידו של ר' משולם בן משה מבדרש בעל ה"השלמה", בשנת 1260 בערך כתב פירוש שכלתני לאגדות התלמוד ולעיתים גם להלכותיו. רוב הפירוש לא נשתמר, אך במה ששרד מצוי גם הפירוש למסכת הוריות, כולל דברי אב"י הנ"ל. את דרישתו הלא-מנומקת של אב"י לייחד מאכלים מסוימים בראש השנה, פירש ר' יצחק תוך הסתייגות במציאות הטבעית בימיו.

הוא פתח את דבריו במסרת התקיעה בשופר בראש השנה: היום הנבחר לשם לתקוע בשופר לערבב השטן, היום הוא נבחר מזבח והיה לאותות ולמועדים וראשון לחדשי השנה לגעור בשטן ביום ההוא, ולהשיב אל לבו (של האדם) שיערבבו (השטן) יום יום עד מלאת לו שנה, וכן יעשה ויחזור חלילה שנה שנה (את תקיעת השופר) לתועלת נפשו שלא יטרדהו יצר הרע כל ימי היותו להחטיא את בשרו, לא יום ולא לילה, כמו שביארנו במסכת ראש השנה שהתקיעה היא והתרועה להכניע לבב האדם אם הוא ערל.

מסרת התקיעה היא אפוא לעורר את האדם להכניע לבבו הערל, להילחם ביצר הרע ובשטן. התקיעה היא בתחילת השנה כדי להשפיע על האדם שכל השנה כולה יילחם בשטן, היינו ביצר הרע שלו.

הקשר בין תקיעת השופר בראש השנה לפירות האדמה הנזכרים בדברי אב"י הוא מבאר על יסוד נוהגם של מגדלי הירקות:

אין עוד אומה אשר מיטיבה לחדש את שנותיה בחכמה, ברגש ובמוסר עצמי כמו האומה היהודית, אשר שינתה סדרי בראשית ביום השישי לבריאת העולם הוא יום בריאת האדם. (היום הראשון לבריאת העולם הוא כ"ה אלול) הייתכן כי "יום הדין" הוא "יום חג"? הראיתם נידון הנשפט בין חיים למוות שמסלק את קטגורו בקרן של איל, או שמא קולו החזק של השופר מרתיע את התליין (השטן).

הטעים עונשו של עיקש ומעקל, כטעם תפאח וספרג'ל? או שמא כיבוס הבגדים בסבון, יכפרו על כל חטא ועוון. אין זאת כי רבות הנסתרות על הגולות ועל הכל חסדו של בורא עולם שביום בריאת האדם זיכהו לשוב למצבו הראשון **נקי מכל חטא ועוון.**

מנהגים רבים אנו מוצאים בימי ראש-השנה, כל עדה ומנהגיה. המקור הראשון למנהגים השונים הוא בגמרא במסכת כריתות ו' א': **"אמר אב"י: השתא דאמרת סימנא מילתא היא יאה רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורובי כרתי וסילקא ותמרי"** (תרגום: עכשיו שאתה אומר סימן טוב הוא יאה רגיל אדם לאכול בראש השנה דלעת, רוביה, חציר סלק ותמרים).

את אותם דברי אב"י מביאה הגמרא במקום אחר אך בשינוי קל. במסכת הוריות י"ב ע"א נכתב: **"יהא רגיל איניש למחזי"**, כלומר לראות את המינים. שם לא נכתב שעליו לאכול אותם. באחד ממחקרי אודות הברכות הנהוגות בקרב עדתנו התוודעתי למאמרו של ד"ר אהרון ארנד אשר הביא מפירושו

ולפי שידוע בטבע הדלעת ושאר מיני פרי האדמה אשר הזכירו, שקול הרעם וכל קול חזק יועיל להם להתבשל ולהוציא פרים קל במהרה, כמו שתמצא לכל גנן לעת הדלעת שמוסכם ביניהם לתקוע בשופר בגן, כי הרעם והתרועה מרפה העפר בגן, והשמש היוצא על הארץ הוא נכנס בחורי העפר וכפים ומחמם השרשים ויוציא הפרי במעט זמן או יותר, כי הקרקע עולם יתבקע לקול המלה גדולה, ויכנס חום השמש שם לחמם השורש לבשל הפרי שלא בעתו.

ונראה לעניות דעתי, כי כשאר יועיל קול השופר לצמחים וליבול, כן יועיל הדבר לאדם כפי שנאמר בתורה **כי האדם עץ השדה.**

אין ספק שבימי ר' יצחק תקעו הגננים בשופרות, שאילולא כן לא היה מציין זאת כדבר פשוט וידוע, "כמו שתמצא לכל גנן".

אך עדיין נשאלת השאלה מה בדיוק היתה מטרת התקיעה. אפשרות אחת היא להבין שתיאורו של ר' יצחק אכן היה מדויק והגננים פעלו בצורה טבעית להרפיית האדמה.

כיום אין משתמשים בטכניקה כזו, אף שלאחרונה היו מחקרים שביקשו להצביע על השפעת רעש ומוסיקה על גידולם של צמחים מסוימים. בעבר גם היתה רוחת הדעה כי ניתן להשפיע על פרוין האדמה ויבולה בטקסים שונים, בהם גם כאלה שמטרתם להרחיק שדים ומזיקים, שלא יפגעו בפריון האדמה וביבולה.

ר' יצחק שכלתן היה, ואת תקיעת השופר לא ביאר כפשוטה, כלומר כפעולה מגית, אלא כפעולה טבעית המכוונת להרפיית אדמה. המשפט "כמו שתמצא לכל גנן לעת הדלעת שמוסכם ביניהם לתקוע בשופר בגן" הוא אכן תיאור מדויק, אך ההמשך "כי הרעם..." הוא ביאורו הרצינולי של ר' יצחק ולא מחשבתם של הגננים. מכל מקום לאור ביאורו זה הוא מפרש את דברי אביו:

כן באו להורות לאדם שיביט בפירות ההם אשר יועיל התרועה וכל קול חזק להשיב אל לבו, כי כן באה התקיעה והתרועה בו ביום לתועלת האדם.

הפירות מובאים לשלחן בליל ראש השנה כתזכורת לאדם, על מנת שילמד מהם: כפי שהפירות מושפעים מתקיעת השופר ומשנים תהליכי גדילתם, שהתקיעה מועילה לגידולם ובישולם, כך הוא צריך להאזין לשופר שבא לעוררו ולחזור בתשובה "ולערב השטן" שבתוכו. ר' יצחק מבאר על פי דרכו גם את המנהג, שלא נזכר במפורש אצל אביו, להניח פירות אלה על השולחן דווקא בלילה, אלא במסגרת הארוחה: זמן הארוחה מתאים להיזכר בפירות אלה, כי אז הוא ניצב מול מאכלים גשמיים, והוא יתגבר על יצרו ויתרחק מהגשמיות, "לאכול עד לשבעה".

קעת נותר לבאר מדוע הזכיר אביו תמרים, הגדלים על העץ, יחד עם פירות האדמה, שהרי תקיעת הגננים מכוונת רק להרפיית האדמה.

ר' יצחק מבאר שאם אדם יכניע לבבו כפי שהוא נדרש, כי אז תתקבל תפילתו והוא יזכה לשכר הגדול ביותר: הישארות הנפש אחרי פטירתו. על שכר זה מרמזים התמרים המונחים עם הירקות:

ואם יכניע לבבו בו ביום ויהיה נשבר ונדכה, אלוקים לא יבזה תפלתו ויתקרב אליו להחיות את נפשו אחרי החומר לתת פריה בעתה. ולרמז על הישארות נפש האדם אם יכון בתקיעה להכניע לבבו באו הנה התמרים עם פרי האדמה.

חוק טבע האדם שיפחד וירעד לבבו בשמעו את הקול בשופר יתקע, כמו שהורה הנביא מפי הגבורה וגזר אמל' אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו' (עמ' ג: ו).

עץ התמר, הדקל, מניב פירות רק לאחר שבעים שנה, פרק זמן המקביל לשנות חייו של האדם, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" (תה' צ:). אדם אשר מדי שנה יכניע לבו בשמעו קול השופר, יוציא לאחר פטירתו פירות, כלומר יקבל שכרו בהישארות נפשו ונצחיותה. ניתן להוסיף שלאור הסבר זה מובן מדוע נזכרים התמרים בסוף רשימת הפירות, שכן הם באים לרמז לאדם על השכר שיזכה לו אם ילמד מפירות האדמה.

יהודי לב נהגו לאכול את הסימנים עפ"י הסדר הבא:

ארבעת הסימנים הללו ידברו אך באדם ובסובב אותו באופן הגשמי:

תפוחים (ת'פאח), לידה, ירמז על הלידה כמאמר הפסוק "תחת התפוח עוררתיך" ועל היום המתוק בו מגיע ילד חדש לעולם נקי מכל חטא ואשמה (יהי רצון... שנה טובה ומתוקה).

כרתי (כראת') חביתיות פרסא,

סלקא (סאלק) חביתיות סלק ירוק, ימי חייו ירמז על ימי חייו על האדמה בהם הוא נזקק להלחם באויביו ובמבקשי רעתו (יהי רצון שיכרתו ויסתלקו אויביו וכל מבקשי רעתנו) ואלו הדברים באים דווקא מן האדמה כמאמר הפסוק "לעבוד את האדמה אשר לוקח משם".

ותמרים (תמר), סוף ימיו ועולם הבא עץ התמר, הדקל, מניב פירות רק לאחר שבעים שנה, פרק זמן המקביל לשנות חייו של האדם, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" (תה' צ:). אדם אשר מדי שנה יכניע לבו בשמעו קול השופר, יוציא לאחר פטירתו פירות, כלומר יקבל שכרו בהישארות נפשו ונצחיותה.

ארבעת הסימנים הללו ידברו אך באדם ובסובב אותו באופן הרוחני:

קרא (קרעא) דלעת - אעפ"י שחטאנו מבקשים כי תקרע [קרעא- בע'] רוע גזר דינו, ויראו [קרא - בא'] לפניך זכויותינו. **רוביא (לוביה), זיתים, רמאן (רימון), שומשום, חב עזיז, בטום -** והגם שקרעת רוע גזר דינו שלא בזכותינו, מבקשים אנו כי תרבה את זכויותינו שיהפכו העוונות למצוות כדין תשובה מאהבה שהופכת את חטאיו של האדם לזכויות. **דגים (חות', פיג'יאלעדו*) -** אחרי שזכינו והננו צדיקים לפניך שכן הפכת לנו עוונותינו הרבים לזכויות, אנו בקשה שלא בנו עין הרע (ותשגח עלן בעינא פקיאח) ושלא נחזור לסורינו. **ראש כבש (ראס כרוף) -** ממילא אם עוונותינו הפכו לזכויות, ואלו יעמדו להמון זמן שכן הסרת מעלינו עין הרע הרי שמגיע לנו שנהיה לראש ולא לזנב.

ויהי רצון שנזכה לשנה שבה המילה 'רופא' פירושה מיילד בלבד, המילים 'חברה קדישא' פירושו: תחיית המתים והמושג 'גמילות חסדים' פירושו: ערבי תרבות. ויבוא משיח צדקנו ויאמר די לצרותינו. אמון כן יהי רצון!

* פי זוז ל'עאדו פירוש: בננים של האויב.

palazzo alto davanti le mura della città vecchia. Dai piani alti ricordo l'immagine dei miei genitori. Dietro le serrande chiuse, piangevano mentre vedevano il ghetto ebraico in fiamme che si alzavano velocemente, con il pensiero rivolto a parenti e amici che vivevano là. Questa immagine, nitida, mi torna spesso davanti agli occhi.

Arrivammo a Roma per iniziare tutto da zero. Gli ebrei scelsero di vivere nella zona di Piazza Bologna, un quartiere come un altro. Diventammo presto un paese dentro la grande città. Nacque il primo tempio. E cosa cercammo noi ebrei libici in questo nuovo posto? Cercammo gli odori e i sapori della Libia, cercammo la menta, l'Atar, il peperoncino e tutto quello che ci eravamo lasciati alle spalle. E se non si trovavano, si mobilitavano gli amici in Israele o si piantava una radice di Hanna nella nuova casa. Anche io, nella mia ricerca, arrivai in un mercato e la incontrai un signore che aveva tutti i nostri odori e conosceva mio zio Zion z.l.. Mi chiese "quanti figli ha risparmiato?". Si tratta di una tipica espressione tripolina, usata per dire che i figli sono il vero risparmio della vita. Non mi chiese "quanta ricchezza ha creato?", ma proprio "quanti figli ha risparmiato?". Ecco, questo il nostro insegnamento sui valori. Mettere al mondo i figli ed educarli al meglio.

Arrivammo a Roma in difficoltà. Un signore di nome Dodi Nahum z.l. raccolse subito tutti i giovani perché si sa che i giovani, quando mancano soldi e prospettive, sono i primi a pagarne le conseguenze. Dodi ci tenne insieme, proteggendoci dai rischi della grande città. Molti di noi hanno avuto successo. Alcuni numeri in breve: il 30% degli ebrei di Roma di origine libica; nel 1967 c'erano 2 tempi, oggi ce ne sono 12; c'erano 2 macellai kasher con poco lavoro, oggi ce ne sono 12; e così via. Tutto grazie all'arrivo degli ebrei dalla Libia, grazie all'apertura mentale tipica degli ebrei di Libia, da sempre abituati a convivere con arabi, italiani americani, maltesi, inglesi, tunisini e altre genti, più aperti degli ebrei di Roma. Il risultato oggi che gli ebrei libici a Roma danno lavoro a molte migliaia di persone. Si tratta di una comunità molto vicina ad Israele, grata ad Israele e sempre pronta ad aiutare chi, da lì, viene qui per diversi motivi, a trovare parenti, o a studiare, o a cercare lavoro. Ecco, la Aliá questo processo...

Tempi, ritmi, amore, tradizioni, una pentola, gli odori, l'educazione e l'autostima: queste le nostre parole chiave da tramandare. Bisogna continuare così, perché anche i bambini adorano queste consuetudini. Continuiamo a mangiare i ceci con il pollo alla festa del Kippur! Del resto, chi di noi, alla fine del digiuno, rinunciarebbe a Safra, Kaak, Bulu e Nukides, e a Hanukka

Zia Halu Drikes è una madre e donna modella effetto e pentole

Makrot, Debla, Burik? E ai datteri, al melograno, alle frittelle? Alla zampa a Pasqua, al Reia? Potremmo farne a meno? No, mai! Shavuot, i biscotti legati al laccio, e non dimenticare la menta, il gelsomino, il Fel, il mirto, i fiori d'arancio, il cumino, Carvi, Cusbara, la cannella: cercate di avere tutto in casa. Se noi non seguiamo a fare queste cose, perdiamo le nostre radici e le prossime generazioni perderanno questa forza.

YOM AZMAUT: Ricordo il silenzio delle feste, perché in Libia si festeggiava in silenzio.

Mia madre mi raccomandava di vestirmi in modo modesto di uscire in silenzio, per non far vedere che andavo al tempio. Israele era bandita. Anche sul nostro atlante geografico, Israele era coperta. Una volta vidi un atlante senza censura su Israele: c'era la foto di un albero a rappresentarla. Per me, da quel momento, Israele stata quell'albero.

Quando arrivai a Roma ero povero e solo dopo 2 anni tornai in Israele, in nave. Ero convinto che sarei sceso ed avrei baciato la terra. Arrivai a terra dalle scale della nave, c'era grasso, gente che spingeva, confusione valige un'aspinta e.. non la baciai.

Ricordiamoci, poi, delle pulizie: un giovane, quando vede pitturare in casa, deve capire che sta arrivando Pasqua. Ogni cosa simboleggia e ricorda qualche pezzo del nostro passato e delle nostre origini. Questi ritmi vanno propagati con calore nel cuore dei nostri figli.

Il Gaon di Vilna disse che la musica può elevare l'anima come gli studi della Tora. Io aggiungo che anche gli odori e i sapori e le pentole che ci aspettano a casa possono farlo.

A Roma, ancora oggi, si continua a fare la Mazza, anche solo per risentire il suo odore tipico. L'odore della Mazza in forno unico e, solo per risentire questo profumo unico, io stesso continuo a fare la Mazza ed insegno ai giovani a farla. Un'abitudine straordinaria, che fa rivivere momenti ed emozioni antiche. Una signora che dopo 20 anni riprova l'ebbrezza di impastare per la Mazza si sente immediatamente felice, perchè i suoi sensi fanno un tuffo nel passato. Per questo importante tenere viva ogni giorno la tradizione, per sentirci vivi e ricordarci chi siamo. Consiglio a tutti di costruire, magari sul balcone di casa, un forno (Farn) e, quando arriva la festa di Kippur, di compiere in casa il sacrificio: prendete un pollo, giratelo a testa in giro e fate come lo Shohet, il quale, un po'nervoso, affondava il coltello nel collo e tagliava la testa. Mi torna alla memoria l'immagine della gallina che corre senza testa e le sensazioni che provavo da bambino nell'assistere a questo spettacolo! Oggi il sacrificio

Sinistra: mia madre Drikes Tonina, mio fratello Ever, mia sorella Wilma, mio fratello Kino, mio fratello Nino, e davanti Hamos

del gallo si sostituisce con una donazione in beneficenza, mal'importante che voi mostriate ai vostri figli queste usanze originarie, in modo che loro le conoscano e le possano praticare. Non fatelo di nascosto. Solo così impareranno e continueranno l'uso. Il sabato, per esempio, il pane si fa in casa, non si compra. In Libia, ogni famiglia faceva il proprio pane in casa, con un segno specifico per identificarlo e distinguerlo da quello delle altre famiglie, cos il fornaio, da cui si andava a cuocere il pane, riconosceva il pane di ogni famiglia ed era in grado di restituire a ciascuno il suo. Di sabato si portava anche il riso a scaldare nel forno.

Le abitudini erano diverse a seconda del giorno della settimana, ed anche gli odori, e queste differenze segnavano il tempo: il sabato e sabato, i feriali sono feriali, le feste sono feste. I giorni si riconoscevano dal profumo e ci si immergeva nell'atmosfera del giorno con serenità e gioia, nonostante la gravissima povertà di alcune famiglie. La povertà non impediva alla gente di "segnare" il sabato e i più poveri compravano gli ingredienti in quantità minime, anche spalmati su un pezzo di carta, pur di preparare il piatto tipico di Shabbat. Alcuni rivenditori mischiavano gli ingredienti: peperoncino, olio concentrato e alcuni andavano a

comprare un po' di questo misto direttamente con la pentola in mano. E se non c'era carne, un po' di odori e un pezzo d'osso potevano sostituirla.

In ogni casa c'era, doveva esserci comunque l'odore del sabato. Un'altra usanza molto importante era quella della Hanna, una festa in cui molte ragazze incontravano il futuro marito. Tra ragazze si usava anche prestarsi i vestiti per questa festa e prendere in prestito i gioielli dalle famiglie più ricche per apparire più belle, e per poi sposarsi. Quando due giovani decidevano di sposarsi, iniziava un periodo di cose da fare per tradizione, prima del matrimonio. Abituale era, tra l'altro, il lavaggio delle lane del materasso degli sposi in mare: le amiche della sposa andavano con lei al mare a lavare le lane, mentre lo sposo portava loro ricche vivande: era una festa. Poi arrivava il giorno del matrimonio. Il giorno dopo i coniugi dovevano portare il lenzuolo macchiato alla suocera della sposa, altrimenti era uno scandalo. Queste sono vere e proprie favole da raccontare ai vostri bambini quando vanno a dormire, al posto delle solite storie. Ho scoperto che le mie figlie adorano questi racconti...

Le case degli ebrei non avevano soffitto. Il soffitto era il cielo con le stelle e al centro della casa c'era il pozzo. Tutti più intorno c'erano le camere in cui vivevano diverse famiglie. Una stuoia (hsara) di paglia nel cortile. La vecchia che faceva il tè e il caffè; chi entrava, chi usciva; odore di menta di Atar di qualcuno che batteva aglio e peperoncino per la salsa. Intorno a questi odori siamo cresciuti e abbiamo il dovere di trasmetterli ai nostri figli affinché desiderino imitarci in futuro. I nostri colori erano il celeste, il bianco delle case... Anche i colori vanno trasmessi e riproposti, perchè tutto educa e crea atmosfera. Bisogna, anche oggi, farsene che la gente entri nelle nostre case a bere un tè e scambiare due parole con calma; bisogna avere cucine con odori gradevoli e conservare quelle vecchie pentole costruite con l'alluminio di carcasse di aerei precipitati (come si faceva un tempo). In alto sul terrazzo i panni stesi, magari con qualche mutandina un po' più raffinata, fatta di seta tagliata da un paracadute inglese caduto a terra.

La Libia nel 1960 divenne ricca. C'era tanto petrolio, gli ebrei erano capaci commercianti e mettevano su fiorenti attività commerciali, gli americani e gli arabi cominciarono a sfruttare la ricchezza improvvisa. Diventammo ricchi.

Dopo il 1953, quando si concluse l'Alia verso Israele, ci si poneva ancora la domanda se rimanere o no in Libia. Con l'arrivo di tutta quella ricchezza nessuno ci pensa più!

Nel 1967, durante la guerra, salimmo sull'aereo con la paura addosso e restammo terrorizzati fino al decollo. Una signora mi ha ricordato che in quell'occasione un dipendente Alitalia fece salire sull'aereo più passeggeri di quelli consentiti per accelerare la fuga. Io ero uno di quei bambini che fece il viaggio in piedi. Scappammo dalla Libia: la nostra casa era poco sicura, in un quartiere misto di arabi ed ebrei. Ricordo l'alba del giorno della fuga, il rumore della radio ad alto volume e noi che scappavamo verso la casa di Sion Bublil z.l., in un

L'educazione a suon di pentole

La forza delle pentole tripoline

Hamos Guetta, Roma

Da bambino, all'asilo, dovevo inchinarmi in chiesa, altrimenti non venivo ammesso a scuola. I bambini ebrei come me frequentavano una scuola italiana - per fortuna ce n'era una a Tripoli - perchè in quelle arabe si rischiava la pelle.

Là abbiamo studiato in italiano, cosa che ci avrebbe permesso poi di inserirci in Italia con facilità.

Dopo pranzo si andava invece alla scuola Dar Essrusi. Si studiava Torà e lingua ebraica; ci si andava volentieri, anche perchè ogni volta che nasceva un bambino c'era l'usanza di portare doni agli scolari: soldi, ceci, cioccolatini (chocco prince), e questo ci rendeva felici, anche se eravamo costretti a studiare il pomeriggio e anche se avevamo dei maestri severissimi, che punivano chi perdeva il segno durante la lettura. Il preside rabbi Hai Badash zl. Severo e Rabbi Yakov Ceggaza, con la sua cartoleria.

Le punizioni erano dure, durissime, i colpi di bacchetta arrivavano fin sotto i piedi. Alcuni bambini "secchioni" riuscivano a salvarsi dalle punizioni perchè portavano una nuova bacchetta al maestro: una sorta di raccomandazione.

Noi ebrei usavamo, per motivi religiosi, non aprire i negozi di sabato e gli arabi ci lasciavano fare; per questo c'era un discreto rapporto di convivenza. Solo durante il periodo fascista, gli italiani, costrinsero gli ebrei ad aprire i negozi anche il sabato. E chi, in quella circostanza, ci onora di più furono proprio gli arabi che, per rispetto, evitavano di andare nei negozi degli ebrei a fare acquisti, permettendo loro di non fare peccato.

Negli anni 60 il cinema cominciava a divenire popolare. In genere ci si andava di sabato pomeriggio e noi compravamo i biglietti il venerdì per non peccare. Alcuni, però, pagavano anche di sabato; altri ancora, i più curiosi, chiedevano al cassiere del cinema di **prendere con le sue mani i soldi dalle loro tasche.**

Le relazioni di affari tra arabi ed ebrei erano buone, si basavano su tolleranza e rispetto reciproci; una stretta di mano era sufficiente per evitare scontri.

Avevo anche un amico arabo con cui giocavo a basket. La sera il padre lo richiamava a rientrare prima, visto che giocava con me, e per un arabo poteva esser visto male. I rapporti erano di considerazione e deferenza. Questo fino a quando la propaganda politica non cominciò a creare inimicizie.

A seconda dei quartieri, il venerdì o il sabato si chiudevano al traffico una strada per giocare la partita di calcio: ebrei contro arabi, una partita durissima, con centinaia di tifosi intorno. Alla fine della partita, se vincevano gli ebrei, noi avremmo preso le botte dagli arabi, insoddisfatti del risultato; se invece vincevano gli arabi, questi avrebbero avuto diritto, in quanto vincenti, di picchiarci. Cosa eravamo, comunque andasse lo scontro, vittime di maltrattamenti. A volte gli arabi ci fermavano per strada, senza alcun motivo, pronunciando la famosa frase: "ti ricordi quel giorno cosa mi hai fatto", o peggio "hai bestemmiato la mia religione". Si trattava di persone mai viste in vita nostra, che si avvicinavano con qualunque scusa pur di picchiarci. Noi eravamo preparati a reagire e molto allenati alle botte di strada. Eravamo in minoranza, ma subivamo decine di provocazioni al giorno. Se il gruppo degli "assalitori" era formato da un arabo o due, iniziavamo a menare per primi e subito; se invece erano in tanti, scappavamo e correavamo tanto che quando sono arrivato a Roma ero un campione di corsa!

Quando parlo di tutto questo, non sento nostalgia per la Libia, ma penso più che altro alle radici dalle quali posso trarre energia per educare i miei figli e dare loro una base affinché un giorno ci assomiglino. Vorrei che per certi aspetti continuassero ad essere libici senza essere nati in Libia. I miei figli sono tripolini, ma sono nati a Roma. Mi piacerebbe, e mi impegno perchè questo avvenga, che i miei figli crescessero con l'immagine della pentola che ti aspetta a casa, con i ritmi della giornata scanditi dai pranzi e dalla cena, con gli odori della cucina, delle spezie, immersi in un'atmosfera tipicamente tripolina, anche se vivono in una metropoli come Roma, che tende a distruggere tutto questo. Questi aspetti, se tenuti vivi, regalano ai figli la giusta sicurezza e autostima, che nessuna ricetta scritta nei libri di psicologia potrà mai dar loro. Voi con la vostra casa, con le vostre pentole, con i vostri odori, potete fare dei vostri figli persone forti e fortemente legati alle radici. Portate con voi i figli alle cerimonie religiose, fateli partecipare ai preparativi per le festività, fate loro respirare aria di tradizioni, andate insieme a loro a fare gli acquisti di Pesah in posti speciali... A Tripoli, per esempio, i genitori ci portavano ad acquistare l'agnello che noi avremmo accudito per un mese, fino all'arrivo di Pesah e di Shehita.

evoluzione, e quando, sopraggiunta l'oscurità, la mosca spariva, continuava a fissare il lampione della strada, che illuminava la facciata della sua casa. Oggi fa un po' piu' caldo del solito, stava dicendo Naim. Sì, e' vero, si sorprese a rispondere Shaul per poi continuare a fissare la linea di demarcazione. Naim era un modesto impiegato in una ditta di rappresentanze.

Era il fattorino tuttofare, tutto il giorno su e giu' per Tel Aviv sul motorino dell'azienda. Il lavoro gli era molto penoso, con quel caldo, e lui, con la sua carnagione quasi da albino, soffriva terribilmente.

Chissa' poi per quale scherzo della natura dovesse avere una pelle cosi' chiara. Era nato in quella specie di tendopoli, ad Or Akiva, in cui vennero convogliati alcune centinaia di immigranti provenienti dalla Libia, nel 1948. Ambedue i suoi genitori erano molto scuri, cosi' come anche i suoi numerosi fratelli e sorelle.

Subiva passivamente una vita cosi' difficile, piena di asperita'. Ma non aveva avuto, da giovane, l'ambizione sufficiente che lo spronasse ad imparare un mestiere, se non quello del falegname.

Otto anni prima, il mondo gli era comunque crollato addosso quando Yael, di ritorno da scuola, si trovava sull'autobus che salto' per aria, in quell'attentato a Dizengoff, che tutti ricordavano.

Yael, che era la sua figlia preferita, da allora ridotta ad una vita vegetale in un ospedale alle porte di Tel Aviv. La andava a visitare tutti i giorni, di ritorno dal lavoro, verso sera, e le parlava a lungo, le raccontava cosa avesse fatto durante la giornata, tutti i fatti di casa, di come le sue due sorelline oramai progredisser, ora non erano piu' piccole, gia' signorine, gia' terminata la leva, e di

come Iris lavorasse come cameriera in un ristorante, di sera fino a tardi e di giorno frequentava l'Universita', fra due anni si sarebbe laureata, finalmente, e di come Tali, la piu' piccolina, segretaria in uno studio d'avvocati, stava pensando di iscriversi alla facolta' di legge, corsi serali, e di come la mamma, poverina, un po' malata oramai (di testa, Yael, di testa, tu mi capisci, no!), mantenesse la casa con quel suo misero stipendio, e di come tutti sentissero la sua mancanza. Yael ascoltava, pazientemente, sulla sedia a rotelle, ed egli credeva che avesse seguito con interesse tutto il suo discorso. Ma i medici gli avevano detto, piu' di una volta, che non c'era alcuna ragione scientificamente provabile che capisse. Il suo cervello era in assoluto disordine e come non poteva parlare cosi' non poteva neanche comprendere. Ma Naim non si dava per vinto. Non era possibile che la sua piccola Yael non lo capisse, lei che voleva cosi' bene, al suo papa'.

Naim, in una delle sue tante commissioni, qualche anno prima, era entrato in un ministero per ottenere un certificato ed aveva visto Shaul, il suo compagno di spiaggia del sabato mattina. Informatosi presso l'usciera, era rimasto esterrefatto! Il direttore Generale del Ministero!

Ma, tornato al mare, non gli aveva mai detto nulla. Provava compassione per quel suo compagno e pensava che certamente era stato colpito da una terribile tregedia. Soprattutto non voleva violare la sua intimita' e la sua privacy e nulla cambio' nel rapporto fra i due.

Verso mezzogiorno, quasi all'unisono, i due si alzarono, si vestirono lentamente, e, dopo un breve saluto, si diressero, uno verso la propria solitudine, e l'altro verso il proprio calvario.

dell'orizzonte, di demarcazione fra l'acqua ed il cielo. Pur essendo la linea dell'orizzonte ben definita, egli portuttavia trovava non poca difficoltà ad intuirne il perfetto punto di distacco. Questa attività avrebbe potuto tenerlo occupato anche per ore, se il mare fosse stato perfettamente calmo.

Raramente cambiava la posizione delle gambe, appoggiate sulla sedia di fronte. Le mani riposavano nel grembo, e solo occasionalmente la destra giocherellava con il piccolo orologio fissato sul polso. Normalmente rimaneva nella stessa posizione per alcune ore.

Dopo un po' sopraggiungeva il suo compagno di queste lunghe mattinate di sabato.

Arrivava sotto l'ombrellone, e, senza rivolgergli né la parola né lo sguardo, procedeva a sbarazzarsi della camicia e a riporre i sandali sotto la sedia. Appoggiava con cura una borsa nera sul tavolo.

Era un uomo piccolo e minuto.

Di statura bassa, era sicuramente più giovane di lui.

Aveva lo stesso aspetto emaciato del suo compagno, pur essendo il suo corpo molto più vigoroso.

Absolutamente calvo, di carnagione chiarissima, impiegava quasi un quarto d'ora a spalmarsi il corpo di creme protettive contro i raggi del sole. Solo dopo aver terminato, si sedeva nella stessa identica posizione del suo compagno e rivolgendosi a lui, mormorava: "Buon giorno, Shaul", per ricevere come tutta risposta un breve cenno del capo.

Anche il nuovo sopravvenuto fissava il mare, ma non era l'orizzonte ad interessarlo. Egli guardava intensamente i giovani surfisti, nella loro interminabile pratica di riportarsi al largo nuotando vigorosamente, per essere poi in un attimo rigettati a riva dalla lunga onda.

Avrebbe potuto seguirli in questi movimenti per sempre, ma il suo modesto impiego in una casa di rappresentanze lo teneva impegnato tutta la settimana, e solo il sabato poteva dedicarsi alla sua occupazione preferita.

Trascorsi alcuni minuti, estraeva dalla borsa una bottiglia termica, due bicchierini di cartone ed un sacchettino con alcuni biscotti salati, molto simili ai taralli pugliesi. Le preparava lui stesso, quelle piccole roscette, secondo una antica ricetta di sua mamma. Versava così il caffè fumante nei bicchierini, ed entrambi sorseggiavano la calda bevanda senza pronunciare una parola.

I quattro signori del tavolo accanto, nel frattempo, si scambiavano un'occhiata d'intesa: era proprio una strana coppia, quella lì! Mai che giocassero a carte o discutessero di politica, e il calvo, poi, così premuroso...

Shaul era perfettamente indifferente a tutto ciò che il suo compagno faceva. Beveva il caffè automaticamente, solo perché l'altro glielo porgeva. Avrebbe con la stessa indifferenza potuto fare a meno di quel bicchierino. Era anche indifferente alla stessa presenza di Naim. Questi, tanti anni prima gli si era seduto accanto, e da quella volta veniva puntualmente a mettergli vicino, gli portava il caffè, scambiava qualche parola. Inconsciamente, però, quella compagnia non lo disturbava. Altrimenti avrebbe senza dubbio cambiato spiaggia.

Shaul fissava la linea di demarcazione all'orizzonte ed il suo cuore scoppiava di dolore. Un dolore incontenibile che lo accompagnava oramai da sedici anni. Da quando il pesante mezzo cingolato, carico di soldati che rientravano dal Libano, pochi chilometri

prima del confine, salto' in aria devastato da una mina posta sul fianco della strada ed azionata a distanza.

Ofer, il suo unico adorato figlio, che comandava quel battaglione, fu disintegrato insieme a tutti i suoi soldati.

Aveva servito in Libano per ben due anni, Ofer, e quel giorno era l'ultimo giorno di leva. Gli aveva telefonato la sera prima, annunciandogli papà, domani torno a casa, e per sempre. Ti rendi conto, papà, ce l'ho fatta, in tutti questi anni e senza nemmeno un graffio, vedi che i tuoi timori erano eccessivi. Vedrai, prenderò un mesetto di vacanze e poi mi iscrivo al Politecnico, ho proprio voglia di tornare agli studi. Mamma sarebbe stata veramente fiera di me, domani, ma poverina, cosa vuoi, papà, dobbiamo farcene una ragione. E' meglio così per lei, perché soffreva troppo. Arriverò tardissimo, domani sera, perché devo dare tutte le consegne, ma poi staremo insieme qualche giorno, andremo al mare questo fine settimana.

In ufficio, Shaul funzionava perfettamente. Dall'alto della sua posizione di comando, direttore generale di un qualsiasi ministero, era efficientissimo e molto stimato sia dai vari ministri che si succedevano uno all'altro, che dai suoi dipendenti. Comunque uomo di poche parole, era sempre cortese e sollecito con tutti, al contempo severo e assolutamente inavvicinabile sul piano umano. Terminato il lavoro, si fermava sempre presso la stessa trattoria per un breve pasto e poi si richiudeva in casa, fissando il vuoto.

Già da molti anni non accendeva più la televisione, né la radio.

La donna che quotidianamente veniva a fare le pulizie provava sempre la sensazione di entrare in una casa disabitata. Oltre il letto da riassetare, il bagno da pulire e la poca biancheria da lavare, nulla cambiava in quella grande casa, giorno dopo giorno. Sì, passava continuamente il panno sui mobili e puliva i pavimenti, ma era l'unica persona che si avventurava in quelle camere e in quel salone enorme. Una volta ogni due mesi procedeva alla pulizia della biblioteca. Spolverava libro dopo libro le migliaia di volumi un tempo letti e consultati, per rimetterli scrupolosamente al loro posto originale, attentissima a non confondere la sequenza da bibliotecario con cui Shaul, in un'altra epoca, in altri tempi così lontani da sembrare appartenere ad un'altra vita, aveva impostato il suo piccolo regno, di cui allora andava tanto fiero.

Shaul non la incontrava mai, una volta al mese le lasciava la busta con lo stipendio sul comodino, e per quanto lo riguardava essa avrebbe potuto anche non venire.

Rientrato in casa, cambiatosi d'abito, prendeva una bottiglia d'acqua minerale e si sedeva in terrazza. Le ore scorrevano lente, sopraggiungeva l'oscurità e Shaul non si muoveva dalla sua poltroncina di bambù.

Nelle prime ore del mattino, si alzava e dopo una breve sosta in bagno si stendeva sul letto, dormendo una sorta di dormiveglia per poche ore.

Il suo pensiero era fisso nel nulla.

Talvolta scorgeva una crepa nell'intonaco e rimaneva ad osservarla per ore, seguendo con lo sguardo tutti i ghirigori ed i contorni che il muro aveva subito laddove la forza coesiva del gesso aveva ceduto, senza pensare ad altro.

Altre volte seguiva il volo di una mosca per ore, immaginando dove si sarebbe posata dopo la prossima

FISSANDO IL MARE

Daniel Mimun

Erano seduti sotto l'ombrellone, come ogni sabato mattina.

Ambedue apparivano anziani, ed erano vestiti in maniera molto dimessa. E' difficile definire un abbigliamento dimesso al mare, quando lo stesso consiste in un costume, una maglietta ed un paio di sandali.

Osservando meglio, il costume da bagno non era proprio di infima fattura, ed anche i sandali erano comuni ma dignitosi. Cio' che probabilmente rendeva l'idea di trasandatezza era il modo in cui l'abbigliamento veniva portato.

Da molti anni il piu' alto dei due arrivava sulla spiaggia per primo, di buon mattino.

Si sistemava sotto un ombrellone, ripiegava con accuratezza e con pignoleria, metodicamente, ripetendo sempre gli stessi movimenti in una identica sequenza, quella squallida camiciola su una sedia accanto.

Dopo essersi guardato rapidamente, quasi furtivamente, attorno, posava il pacchetto di sigarette sullo stesso angolo del tavolo. Nessuno, comunque, in tutti quegli anni, lo aveva mai visto fumare.

Si sedeva con la faccia verso il mare, e stendeva i piedi sulla sedia di fronte, usandola come un appoggio piedi.

Fissava l'orizzonte, guardando un punto fisso, e nulla lo distraeva.

L' espressione del suo viso non lasciava trasparire alcun sentimento. Era assolutamente neutra, quasi fosse una maschera.

I capelli grigi, portati corti, riuscivano ad aggiungere alla sua vera eta' almeno dieci anni. Gli occhi erano di un colore indefinito fra il marrone ed il nero, ed erano piccoli e spenti.

La pelle del viso era rinsecchita e, piu' che bruciata era quasi cotta dal sole e faceva da contorno ad una bocca piccola, dalle labbra strette e sottili. I denti erano probabilmente guasti ed anneriti, ma nessuno glieli aveva mai visti, li' alla spiaggia, poiche' non aveva mai sorriso ne' parlato con alcuno.

Il corpo, poi, era magro e macilento. Nell'osservarlo percepivi un senso di debolezza intesa come assenza di vigore fisico, ma mai nulla che denotasse un corpo minato da una qualsivoglia malattia.

Nel fissare il mare, cercava di metterne a fuoco la linea

Bologna

che avevano condiviso con Cartaginesi, Romani, Turchi Arabi e che ora erano costretti ad abbandonare per sempre, liberi di portar via con se solo i loro ricordi, le loro nostalgie e le loro antiche tradizioni, solo quello insomma che si può trasportare chiuso nel proprio cuore. Obbligati però a lasciare lì le loro case, le loro Sinagoghe, le loro botteghe e i loro Morti, compresi quelli, Z, L, seppelliti da poco, assassinati in quei primi giorni di Giugno dalla furia selvaggia del nazionalismo arabo.

Piazza Bologna, è da sempre e non chiedetemi perchè, il punto d'incontro degli Ebrei libici a Roma. Lo era anche molto prima del '67. Già sul finire degli anni '50 alcuni Tripolini ormai considerati 'stanziali', avevano fatto della 'Casina Fiorita', un delizioso bar al centro della piazza, la loro postazione personale, dove incontrare, tra un caffè una birra, tutti quei Tripolini, che passavano per Roma (mi perdonino i Bengasini questa sineddoche non riduttiva, ma puramente semplificativa).

Da lì partivano e arrivavano pacchi da e per Tripoli, che amici e parenti si scambiavano utilizzando come corrieri chi aveva la fortuna di venire a Roma per i più disparati motivi. Parmigiano Reggiano, in cambio di taniche di Lagby dolce, Baci Perugina in cambio di uova di tonno, felfel rosso e kerwuia, in cambio di qualche bella camicia e così via.

C'era un altro bar in un lato della stessa piazza, il Caffè Santarelli, che era diventato nel frattempo, il ritrovo, il meeting point, dei giovani tripolini appena arrivati ed è lì che in una calda serata di fine Settembre del 1967, feci il mio primo incontro 'ravvicinato' con i miei coetanei d'oltre mare.

Erano lì in parecchi, ragazzi e ragazze, ovviamente, queste ultime attiravano di più la mia attenzione, anche perchè molte di loro erano veramente carine. Vestiti con jeans e minigonne, con t-shirts, camicie americane Arrow e Clarks ai piedi, sembravano usciti dal film American Graffiti. Erano affettuosamente nuovi per me, diversi dai miei amici di allora, più disinvolti, più curiosi, come se questa nuova avventurosa esperienza romana, li avesse resi invulnerabili. Poi capii. Erano meravigliosamente liberi!!

Parlottavano, scherzavano e ridevano tra loro e la mia curiosità di volerli avvicinare, vinse la mia timidezza. Facendomi coraggio cominciai a conversare con alcuni di questi. Mi presentai spiegando che anch'io ero tripolino, mangiatore di Cus-Cus e Ahraimi, proprio come loro, nato però a Roma, da dove avevo imparato a capire e a conoscere la mia e la loro storia. Rispondevano alle mie richieste con quel loro parlare familiare, con quella 'erremoscia' inconfondibile, subissandomi di 'miii' e di 'mizzica' e travolgendomi a loro volta con valanghe di domande, che spaziavano tra Israele al tipo di ballo che era in voga qui da noi. Fraternizzammo subito.

Gli anni sono passati, quaranta appunto e tra quei ragazzi di Piazza Bologna dai nomi buffi, Elvis, Fifi, Didi, Chicco, Kino, Sanino, Ginger...ho ritrovato le mie radici, la mia appartenenza, lo specchio di me stesso. Ho soprattutto trovato nuove amicizie, alcune delle quali si sono cementate in questi anni in una amalgama indistruttibile e che ancora oggi sostiene una parte della mia vita affettiva.

Grazie quindi ragazzi, per ciò che avete saputo dare in questi anni a me, ma soprattutto a questa Comunità Ebraica, che fraternamente e generosamente vi ha accolti e che da voi ha avuto in regalo la vostra meravigliosa vitalità ed intelligenza. Grazie per aver saputo sapientemente, con pazienza e umiltà, ricostruirvi una vita dignitosa in questa Città, che forse tra i tanti difetti, sicuramente non conosce l'ospitalità.

I Ragazzi di Piazza

Ariel Arbib

Era sul finire di Maggio, che tra una lezione e l'altra discutevamo in classe, i miei compagni ed io, degli avvenimenti in Medio Oriente. Era un Maggio tiepido e dolce, quello del '67', come a Roma ne capitano spesso, nulla che facesse presagire quello che poi tra le sabbie del Sinai si scatenò da lì a pochi giorni dopo e che cambiò radicalmente la mia vita e non solo la mia. Era il 5 Giugno. Con un po' di quella arroganza e sicurezza tipica di un diciassettenne, ripetevo con determinazione ai miei compagni del quarto anno del Liceo scientifico 'Plinio Seniore', che Israele non avrebbe mai potuto perdere nessuna guerra, tanto meno quella, che i ruggiti di Nasser, e la sua tipica e più volte reiterata esibizione di muscoli, stava per scatenare.

Fu così che mi ritrovai, poche settimane dopo quei fatti, assieme a due miei amici, su di una nave della compagnia marittima israeliana ZIM, la Moledet, diretta a Haifa e con nostra destinazione finale un Kibbutz della Galilea, dove Johanan, che apparteneva ad una grande famiglia ebrea romana e mio caro amico, ci aveva preceduti poche settimane prima, deciso a fare

di quel paese la sua futura e definitiva patria.

Noi invece, eravamo arrivati lì in Israele come volontari, assieme ad altre migliaia di giovani di tutto il mondo, per sostituire nei lavori dei campi, i ragazzi dei Kibbutzim richiamati alle armi ed ancora in quel momento impegnati sui quattro fronti che la guerra aveva aperto. Sei di loro furono commemorati una sera dal nostro Kibbutz, sei ragazzi caduti sul fronte negli ultimi giorni di guerra. Il più giovane di loro aveva diciotto anni, pochi mesi più di me. L'Eco di tutto quello che avevamo letto sui quotidiani italiani, visto e sentito, attraverso le allora due reti Rai, dall'invasione del Sinai, al totale annientamento a terra dell'aviazione egiziana, dalla presa delle alture del Golan e dei luoghi Sacri, fino alla conquista di Gerusalemme, era diventato, una volta arrivati a destinazione, una meravigliosa e tangibile realtà in ogni suo aspetto. Chiunque si incontrasse e con chiunque si parlasse, infondeva in noi la sensazione

che tutti stessimo vivendo un sogno, un sogno lungo duemila anni. Però non era affatto un sogno!!! Tutto era visibilmente reale, vero, tutto ammantato di forte e vivo entusiasmo e di una sensazione di profondo orgoglio che non potrà mai più dimenticare.

Gerusalemme era di nuovo nostra e le note di una nuova canzone scritta per quella occasione, si diffondevano ovunque in tutto il paese, liberate dalle radio sempre accese, tra un notiziario e l'altro. Jerushalaim shel Zahav. Gerusalemme D'Oro! Dai

notiziari di guerra che ascoltavamo più volte al giorno, ci arrivavano invece le notizie dal fronte e la voce dello speaker concludeva sempre con questa frase: Hammatosenu hazrù beShalom. 'I nostri aerei sono rientrati salvi ed in pace'. Queste parole rafforzavano ogni volta sempre di più l'entusiasmo e la gioia di essere lì, testimoni di quei grandiosi avvenimenti della nostra storia.

Ogni tanto arrivavano anche notizie da casa. I miei, che nel frattempo, dalla fine di Giugno, si erano trasferiti nella casa di Anzio per le vacanze estive, mi riferivano, che lì da loro erano arrivati da Tripoli gli zii e le zie e un gran numero di miei cugini, molti dei quali io non avevo ancora mai conosciuto.

Mi descrivevano la loro gioia di essersi riuniti ad una parte della famiglia dopo venti lunghi anni, la loro felicità di essere di nuovo lì insieme, in un' allegra confusione fatta di materassi buttati per terra, di un via vai festoso di bambini, di tavole sempre imbandite ed un costante tintinnare di stoviglie e tegami in cucina.

Il mio viaggio in Israele finì con la fine dell'estate e con l'arrivo delle festività Ebraiche. I miei cugini con i loro genitori erano già ripartiti alla fine di Agosto per Israele come Olim, assieme ad un gran numero di altri Ebrei libici.

Erano arrivati a Roma a varie ondate, a partire dal 15 Giugno 1967, come un ennesimo Esodo biblico, in più di cinquemila da Tripoli e da Bengasi, cacciati come indesiderati da quella terra in cui ininterrottamente avevano vissuto per tremila anni e

GERMOGLI 6

Pubblicazione trimestrale dell'organizzazione mondiale ebraica di Libia

I germogli sbocciano della terra, l'usignolo è tornato e nel paese si ode la tortora

Monumento dei Caduti

כיתת תלמוד תורה בגריאן

